

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

15de jaargang nr. 4

15 Juli 1986

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris.

Voorzitter : G. Hebbelynck

Onder-Voorzitter : H. Collumbien

Secretaris : R. Van Geluwe, Maisstraat 235, 9000 Gent

Penningmeester : A. Verbeke

Archief en ruildienst : Mevr. A. Eggermont, Maisstraat 235, 9000 Gent

Redactie-adres : Lijnmolenstraat 149, 9110 Sint-Amandsberg - Gent

Administratie : Koggestraat 14 - 9000 Gent

Postrekening : 000-105.04.73-60, Heemkundige en Historische Kring
Gent, 9000 Gent.

Lidgeld : 300 fr. per jaar. Buitenland : 400 fr. per jaar. Steunende leden :
500 fr. per jaar. Beschermliden : 1000 fr. per jaar.

INHOUD

De Kleine Kavaleriekazerne in de "Keyserstraete"	182
De Manège	186
Inventaire Archéologique : Het Huis gezegd de Grooten Moor	193
Constant Montald	195
Kanttekeningen bij Grafmonumenten van Jules Van Biesbroeck Jr. (Vervolg)	201
Toen de aarde ook te Gent beefde	217
Joseph de Hemptinne (Vervolg)	222
Onze Gentse Keukenrubriek	227
De Geschiedenis van de Vyt-Borluutfundatie en het Lam Gods (Vervolg)	230
Vraag en Antwoord	234
Bibliografie	235
Lezers schrijven ons	236
Aanwinsten Documentatiecentrum 1986	237

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecentrum
voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr.
46, Sint-Amandsberg : elke zondag van 10 tot 12 uur (uitgenomen op feest-
dagen). Gesloten in juli en augustus. Bibliotheecaresse : Mevr. A.
Eggermont

Verantwoordelijke uitgever : Hugo Collumbien, Lijnmolenstraat 149,
9110 Sint-Amandsberg - Gent.

DE KLEINE KAVALERIEKAZERNE IN DE “KEYSER- STRAETE” *

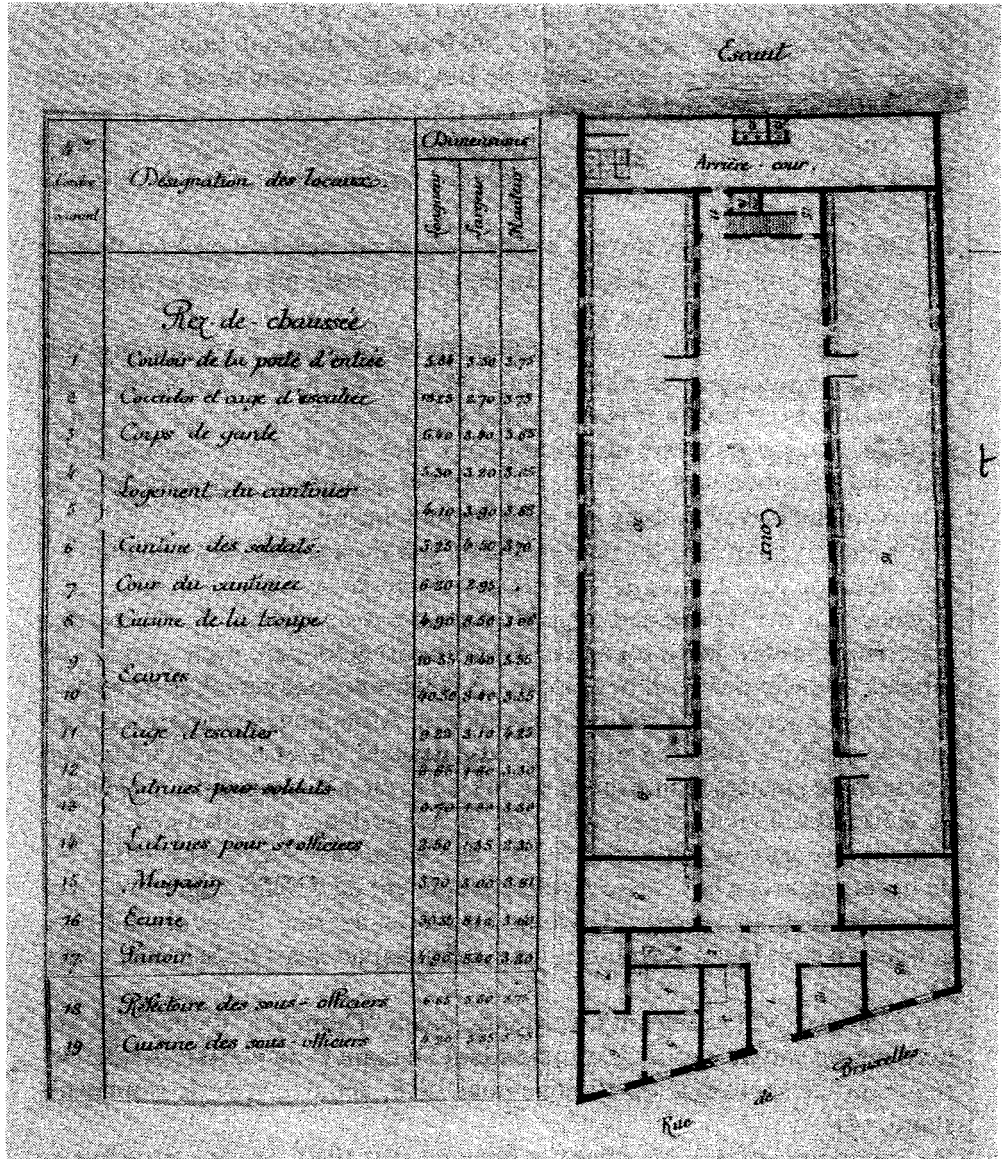
Niettegenstaande lang zoeken in de stads- en andere archieven is het ons niet gelukt de juiste bouwdatum van dit kwartier te achterhalen. Opzoekingen in het “Oesterreichisches Kriegsarchiv” te Wenen brachten ons iets nader tot het doel. De meeste Oostenrijkse akten over kazernebouw in de Nederlanden zijn verloren gegaan. Toch bestaat er nog een “Index zu den Protokollen des Niederländischen Generalkommandos”. Voor het jaar 1769 kan men er verschillende aantekeningen vinden over inkwartiering, bouw van stallen en kazernegebouwen voor kavalerie. In 1768 kreeg Gent het “k.k. Dragonerregiment Joseph Graf Saint-Ignon” in garnizoen. (1) Het is zeer goed mogelijk dat speciaal voor dit eliteregiment een nieuwe verblijfplaats gebouwd werd.

Aangezien tijdens de vierjarige Franse bezetting, tussen 1744 en 1748, alleen het Pesthuis (huidige Hollainkazerne) als militaire huisvesting aan de Keyserstraete in gebruik werd genomen (2), daar er op het stadsplan van Malfeson (1756) nog geen klein kavaleriekwartier in diezelfde straat is aangegeven en omdat we weten dat het Franse leger bij de inlijving van België in 1794 de dan wel bestaande gebouwen inpalmde als “*école militaire*” kunnen we met zekerheid zeggen dat de kazerne is gebouwd in de tweede helft van het Oostenrijks bewind. Hoogstwaarschijnlijk tussen 1760 en 1770 en op kosten van de Oostenrijkse schatkist.

Afb. 1. De kazerne rond 1920. (Verzameling A. Verbeke).

* Het eerste artikel in deze reeks verscheen in “Ghendtsche Tydinghen” 1985, Nr. 4.

Afb. 2. Militair plan van het gelijkvloers (rond 1890). De 1ste en 2de verdieping bestonden uit onderofficieren- en troepenkamers.

Het gebouw bestond uit drie vleugels die rond een binnenkoer waren gelegen en had twee verdiepingen en een zolder. (Afb. 1) Aan de zuidkant paalde het aan de brouwerij van B. Bauters. Ten westen aan de Keyserstraete (nu Brusselsepoortstraat) en ten oosten aan de Schelde. (Afb. 2) Bij “décret Impérial” van 18 Brumaire an 13 (9 november 1804) kwam de

stad in het bezit van het ganse complex met de last van onderhoud en inrichting. De Franse staat betaalde Gent 190 frank per jaar aan huur.

Onder de Hollandse en later onder de Belgische regering bleef de kazerne in gebruik voor kavalerietroepen. Tot 1863 was ze bezet door het 1ste of 2de Kurassiers, nadien door het 4de Lansiers of het 2de Jagers te paard. Vanaf 1889 kwamen ook enkele bereden artillerieescadrons de lansiers gezelschap houden.

In 1887 moest een stuk terrein worden afgestaan aan Bruggen en Wegen voor verbreding van de Schelde. In de plaats kreeg men een vernieuwde kade en een balie langs het water.

Op 3 januari 1898 blokletterde de Gazette van Gend : “Heden morgend, om 2 ure 55 minuten, werden de pompiers verwittigd dat het vuur uitgebarsten was in de brouwerij van de heer B. Bauters, Keizerstraat. Ze zijn er dadelijk heengesneld met de stoompomp. Het was de ast der mouterij die in brand gekomen was, de zoldering van het gebouw is ingestort doch de pompiers hebben al spoedig het vuur kunnen insluiten.

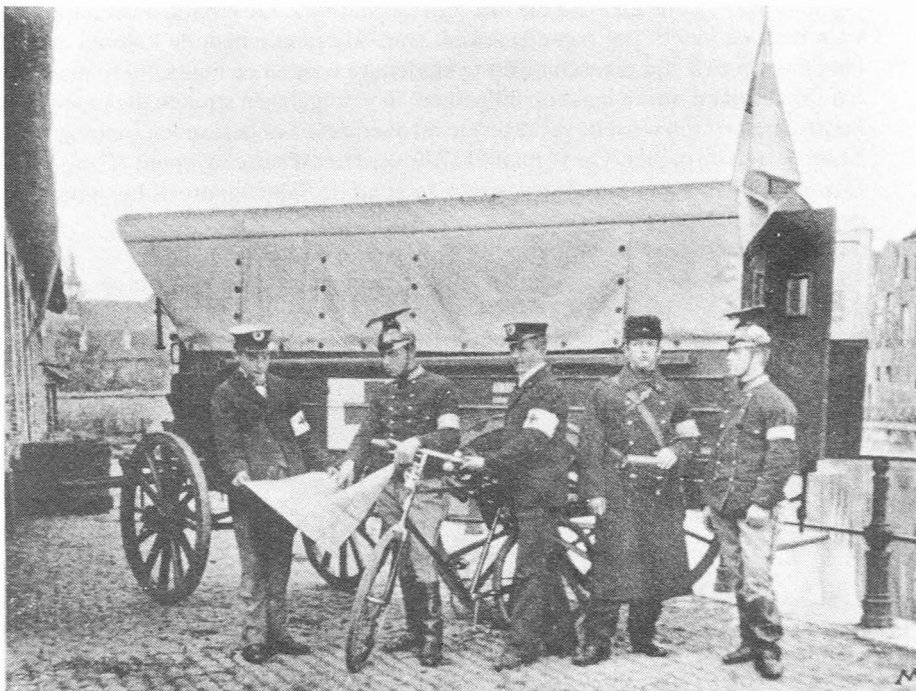
De mouterij paalt aan de paardestallen van de kazerne der kanonniers, men heeft de paarden uit de stallen moeten vluchten, men heeft ze naar de rijsschool (de manège in de Lange Violettestraat sic) geleid. Twee paarden waren ontsnapt en reeds tot aan de Keizerpoort geloopt, waar men ze kon inhalen. De schade wordt begroot op 25.000 frank door verzekering bestreden. Er zijn geene persoonlijke ongelukken. Afdelingen gendarmen, lansiers en artillerie soldaten zijn ter plaatse gesneld.” Met een beetje fantasie kan men de lansiers in hun lange nachtkleden en met slaapmuts op (3) door de Keizerstraat zien rennen achter de op hol geslagen paarden aan.

Tijdens de eerste wereldoorlog betrok de Duitse kavalerie het kwartier. Na de bezetting kreeg het eerste Artillerieregiment de beschikking zowel over het oude Pesthuis als over de kleine kavaleriekazerne. De beide militaire gebouwen stonden in verbinding langs het jaagpad naast de Schelde. (Afb. 3)

Op 6 januari 1933 kreeg het kwartier de naam “Demanet” toebedeeld, ter herdenking van de kapitein-kommandant Demanet van het 1ste Artillerieregiment die sneuvelde op 10 november 1918, één dag vóór de wapenstilstand. (4)

De kanonniers bleven het kwartier bewonen tot 1940. Na de oorlog moesten de nieuwgevormde Belgische eenheden deelnemen aan de bezetting van het veroverde Duitsland. De Demanet kwam leeg te staan.

In 1946 werd het complex overgegeven aan de Dienst der Domeinen met opdracht het te verkopen ten voordele van de schatkist. Niemand scheen geïnteresseerd want in 1949 moest het leger de ganse zaak terug overnemen. Het lange leegstaan had de gebouwen geen goed gedaan. De twee zijvleugels waren ondermijnd door waterratten en stonden er bouwvallig bij. De gevel van het frontgebouw aan de Brusselsepoortstraat maakte ook

Afb. 3. Het jaagpad langs de Schelde die de twee kazernes verbond. Op de achtergrond links het torentje van de kapel van het begijnhof. (Verzameling A. Verbeke).

geen reclame voor het Belgisch leger. Afbrokkelende stenen vormden zelfs een gevaar voor voorbijgangers. Het Ministerie van Landsverdediging besloot daarom de pui op te kalfateren en terzelfder tijd de lokalen van de ingangsblok op te frissen. Dit gedaan zijnde betrok de Sociale Dienst van het leger de burelen.

De rest van de gebouwen viel meer en meer in puin. Daar de herstelling van gans de kazerne te veel zou kosten en er geen eenheden waren die ze konden betrekken, gaven de militairen op 13 april 1961 het kwartier terug over aan de Domeinen. Het duurde nog volle tien jaar vooraleer de Algemene Bouwonderneming N.V. Maes op 29 april 1971 het ganse complex aankocht voor 2.800.000 frank.

Na afbraak van de kazerne verrees op het oude militair domein het Provinciaal Instituut voor Hoger Onderwijs.

Roger VAN AERDE

NOTEN

(1) Het was in die tijd gebruikelijk dat de bevelhebber van een regiment terzelfder tijd

eigenaar was van de eenheid die ook zijn naam droeg. De schatkist betaalde hem voor man en paard, per dag een zekere som. Hiermede nam de kolonel de verplichting op zich zijn manschappen te kleden, te voeden en logement te verschaffen. Misbruiken waren legio op dit gebied; in verafgelegen streken die moeilijk te controleren waren werd de getalsterkte fel overdreven of bestonden sommige eenheden alleen op papier. Op 14 januari 1759 werd het Waalse regiment "Dragons de Löwenstein" in eigendom gegeven aan de graaf de Saint-Ignon als beloning voor goede diensten aan de kroon.

Voor de Saint-Ignon zie : Biographie Nationale XXI 1911.

- (2) Ghendtsche Tydinghen, november 1985 : De grote kavaleriekazerne alias het Pesthuis.
- (3) Het lange nachtkleed en de slaapmuts met kwispel waren in die tijd voorzien in de uitrusting van de soldaat.
- (4) Jacoby A. : Une brillante et héroïque carrière : Le capitaine-commandant Demanet. IN : Le courrier de l'armée 15 jul. 1933.

DE MANÈGE

Om het Gentse garnizoen toe te laten zich ook bij barre weersomstandigheden te oefenen in de edele rijkunst, kochten de stadsvaders op 26 mei 1648 een gedeelte van het Prinsenhof aan. In deze oude heerlijkheid, geboorteplaats van Keizer Karel, richtten ze een ruiterskazerne met manège in.

Ook als de kavaleristen verhuisden naar het meer comfortabele "Pesthuys aan de Keyserstraete" bleef de rijbaan bestaan. In de vrijgekomen, uitgewoonde lokalen en stallingen onderhield men nu ook een "paerdekwekerij". Onder de regering van Jozef II rendeerde de stoeterij schijnbaar niet meer want de keizer liet ze in 1783 afschaffen. (1)

De bereden troepen waren nu verplicht op de nabijgelegen Sint-Lievensvest te oefenen. Natuurlijk gebeurde dit in de vrije en soms bitterkoude natuur. De klachten waren dan ook niet uit de lucht.

Tijdens de regering van Willem I (1815-1830) vond men een uitweg door een rijsschool-en hal in te richten in het klooster van Sinte-Agneete aan de Lindelei. (2) Aangezien de kloosterorde niet nuttig was voor de gemeenschap was ze in 1783, samen met andere, door Jozef II ontbonden.

Een definitieve oplossing voor het ruitersprobleem kwam er toen het Schepencollege de wens uitdrukte de gronden en gebouwen van het St-Agneeteklooster volledig in bezit te krijgen om er de nijverheidsschool verder in uit te breiden. (3) De overeenkomst tussen de stad en de militaire overheid kwam tot stand op 13 juli 1850 (bijlage 3 in G.T. van 1985 No 4). De conventie voorzag o.m. dat de stad een overdekte rijbaan van minstens 51- bij 19 meter zou bouwen. De hal moest komen in de nabijheid van de kava-

leriekazernes. De keus viel op gronden langs de Lange Violettestraat, deel uitmakend van het begijnhof van O.L.Vrouw ter Hoye. (4) Na enkele maanden touwtrekken moest de pastoor van het hof, J. Van Belle, zijn tuin afstaan aan de stad.

De gemeenteraad keurde de grondaankoop goed voor de som van 24.660 frank ten voordele van het bestuur van de Burgerlijke Godshuizen. (25 januari 1851). Dit bestuur was in het bezit gekomen van het ganse begijnhof tijdens de Franse periode, nadat het als "Bien Public" was uitgeroepen.

Tijdens de zitting van 29 maart 1851 gaven de Schepenen hun fiat aan de aanbesteding voor de bouw van de nieuwe rijbaan. (Afb. 1) Het ganse complex zou 63.968,83 frank kosten.

De plannen voor de nieuwbouw tekende de gekende Gentse architecte Louis Roelandt. (5) Hij ontwierp een rationeel ontwerpraster, ingevuld met rondboogspanten in gietijzer. (6) De kunstenaar De Vigne-Quyo (7) werd aangeschreven voor het maken van een verheven beeldwerk boven de ingangspoort. De Vigne toonde zich akkoord dit kunstwerk te scheppen voor de prijs van 2.000 frank. In de som waren het materiaal en het plaatsen van het "bas-relief" niet inbegrepen. (Afb. 2) Men kan zijn "paardentemmer" er nog steeds bewonderen. (Afb. 3)

De militairen stonden er lange tijd op dat een aparte brug moest getrokken worden over het klein Scheldeken, tussen het kwartier en de rijbaan. Het stadsbestuur hield het been stijf en de ruiters moesten, zoals iedereen, genoeg nemen met de Vijfwindgatenbrug.

Bij proces-verbaal van 7 februari 1853 kreeg het leger de beschikking over de manège. (Afb. 4) Ze was uitgerust met 44 gasgloeilichten. Deze romantische verlichting verdween in 1930 toen ze vervangen werd door koude elektrische lampen.

In uitvoering van de wet die het kazernereren der troepen ten laste legde van de Staat (22 juni 1873, zie bijlage 4 in G.T. 1985 Nr.4), kwam de rijbaan in het bezit van het Ministerie van Oorlog. Tot aan de tweede wereldoorlog deed ze dienst als manège. Vele honderden lansen en "kanonboeren" zijn met pijnlijk zitvlak in en uit haar poort gereden. (Afb. 5) Het bouwwerk dat niet als monument is gerangschikt is nu gedegradeerd tot garage voor voertuigen van een mobilisatiekern.

Na de eerste wereldoorlog en onder impuls van luitenant-generaal Kestens, toenertijd minister van landsverdediging, noemde men de verschillende gebouwen binnen de kazerne naar militairen gevallen op het veld van eer. Later gaf men ook de kwartieren zelf, die tot dan toe meestal slechts een nummer droegen, (bvb. voetvolkkazerne Nr.1 nu de "Leopold" of ruitersrijkkazerne Nr.4 nu het "de Hollain"kwartier) de naam van een gesneuvelde.

Ville de Gand.

ADJUDICATION
DE LA CONSTRUCTION
D'UN MANÈGE COUVERT
pour la
Cavalerie de la Garnison.

Le Collège des Bourgmestre et Echevins,

Informe le public que l'adjudication de la construction d'un manège couvert pour la cavalerie de la garnison, aura lieu le Samedi 15 Mars prochain, à 10 heures du matin, dans la salle des séances du Conseil à l'Hôtel-de-Ville, et que les soumissions seront reçues au bureau des Travaux jusqu'au moment de l'ouverture du coffre par le Collège.

Les soumissions seront conformes au bordereau joint au cahier de charges et conditions.

Le cahier de charges et le devis, approuvés par l'autorité compétente, seront déposés au susdit Bureau à dater du 5 Mars 1851, où chacun pourra en prendre connaissance tous les jours, les Dimanches et jours fériés exceptés, depuis 9 heures du matin jusqu'à 2 heures de relevée.

Fait à l'Hôtel-de-Ville, ce 27 Février 1851.

C. DE KERCHOVE.

Le Secrétaire Communal, C. WILMROCK.

Gand, Imprimerie de C. ANNOOT-BEELDING.

Je soussigné P. Devigne-Quyo, statuaire
demeurant a Gand rue des Douze chambres N° 40bis
m'engage par le présent d'exécuter toute la sculpture
nécessaire pour la décoration des façades du
manège couvert érigé en cette ville conformément
aux dessins et ordres de l'architecte de la Ville
et consistant spécialement dans un bas-relief
au-dessus de la grande porte d'entrée; dans l'ornemen-
tation des tempes et oculi, claveries et couronnements
dans l'archivolte et de deux chapiteaux de la
même porte; en deux lions héraldiques sur
les acrotères aux angles de la façade principale
armoiries de la Ville avec lambrequins et car-
tonches; et l'inscription S. P. Q. C. au-dessous du
portail.

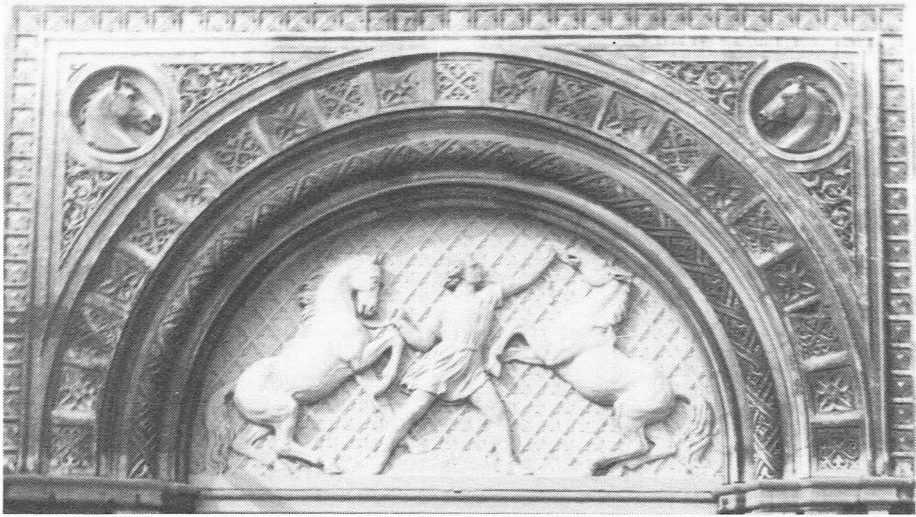
Je moyennant la somme de deux mille francs
dans cette somme ne sont pas compris la fourniture
de la pierre blanche de rochefort, le placement ni
les échafaudages et ustensiles nécessaires au place-
ment des pièces de sculptures ci-dessus énoncées.

Le paiement sera fait après l'entière ache-
vement qui est fixé au vingt juin de l'année
dix huit cent cinquante et trois

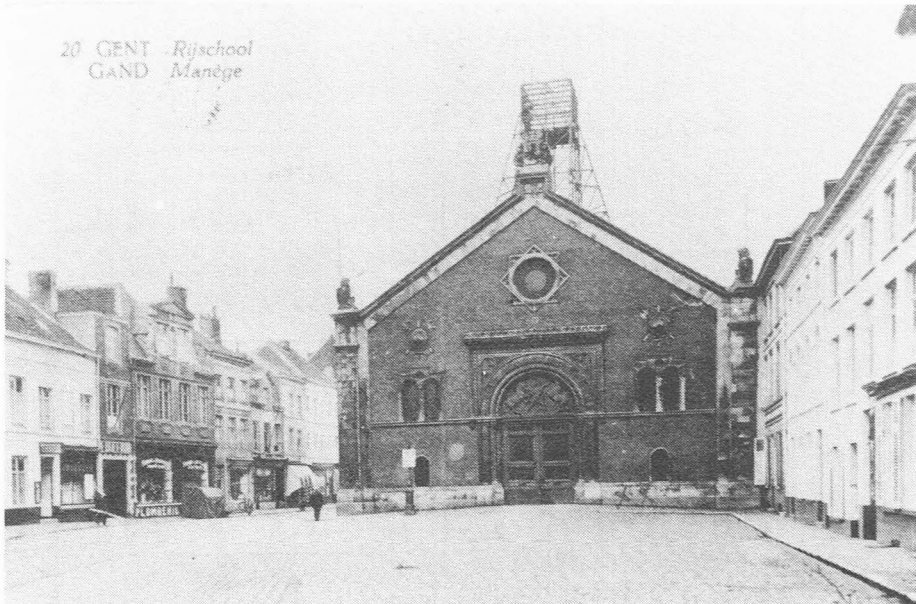
Gand le 9 Novembre 1852.

P. Devigne-Quyo

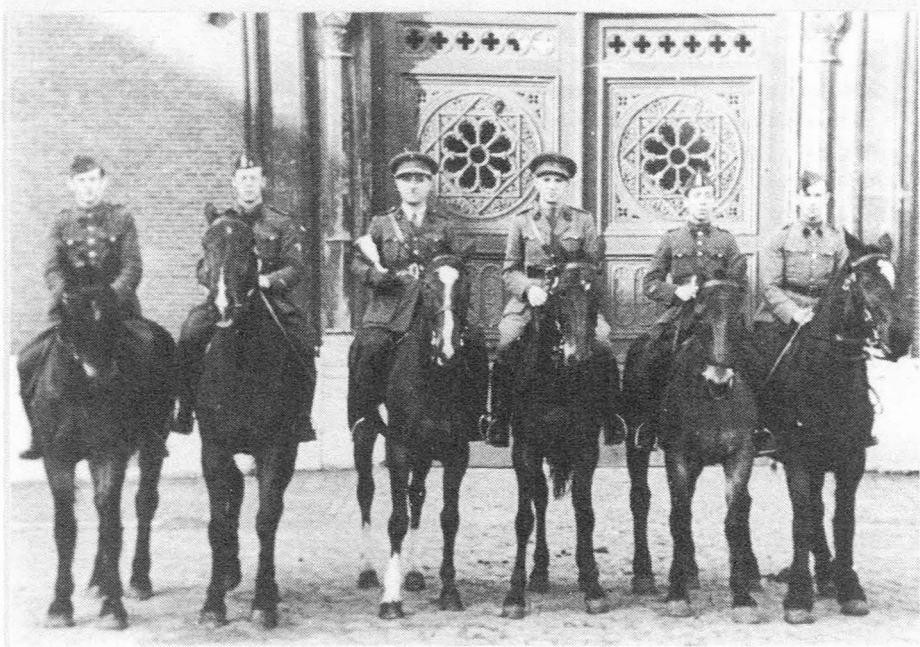
Afb. 2. Aanbod van P. Devigne-Quyo. (S.A.G. Modern Archief serie F).

Afb. 3. Bas-reliëf van de Vigne. (Foto Levis).

Afb. 4. De rijhal na de eerste wereldoorlog. De eindpaal boven het dak diende om de militaire telefoonlijnen, over de huizen heen, naar de kavaleriekazerne te voeren. (Verzameling André Verbeke).

Afb. 5. De ingangspoort toen de gietijzeren rozetten nog te zien waren. Ruiters van het 1ste Artillerie. (Foto Ch. Fumiere (2e van rechts) 1938).

Zo kreeg op 6 januari 1933 de rijbaan in de Lange Violettestraat de titel "Adjutant Van Vletingen" toebedeeld.

Van Vletingen Henri August, (Afb. 6) een geboren Hasselaar (15.4.1865) volbracht zijn legerdienst bij het 1ste Artillerie-regiment in het oude Pesthuis aan de Keizerstraat (nu Brusselsepoortstraat). Hij besloot bij te tekenen, volgde de lessen aan de kompanieschool en werd onderofficier. Hij kon aan de charmes van een liefvallige Gentse, Catherine Van Den Bosche, niet weerstaan en vroeg ze ten huwelijk. Het jonge paar kreeg toestemming in de kazerne te wonen.

Van Vletingen, adjudant geworden, trok samen met het eerste Artillerie ten strijde. Dodelijk getroffen door vijandelijke kogels sneuvelde hij op 18 augustus 1914 te Sint-Margriet-Hauthem. Zijn echtgenote ondertussen verhuisd naar de St-Lievensstraat 37, kocht een kelder op de begraafplaats van Gentbrugge (kelder 461) en liet er het stoffelijk overschot van Henri bijzetten (13 december 1914).

Roger VAN AERDE

BIBLIOGRAFIE EN NOTEN

- (1) M. Van Wesemael : 't Gewezen Prinsenhof van Gent. In : G.T. 15 juli en 15 september 1980.

- (2) Journal de Gand 1 september 1821 : Gand 31 août. La régence de la ville de Gand vient de faire construire, dans les anciens magasins de Sainte-Agnès, un très beau manège, cet établissement manquait à une grande et populeuse ville, dotée d'une université et qui à toujours une garnison de cavalerie.
- (3) Er bevonden zich reeds verschillende diensten binnen de oude muren. De Fransen hadden er een militaire bakkerij in ondergebracht die later door het Verenigde Nederlandse en nadien door het Belgisch leger werd gebruikt. De bedienden van de Domeinen en Douanen hadden er een verblijfplaats gevonden. De stad zelf onderhield er een nijverheidsschool enz.
- (4) L. Joos : Begijnhof O.L.Vrouw ter Hoye. 1934.

Sedert de Franse bezetting boterde het niet tussen de opeenvolgende besturen van de Burgerlijke Godshuizen en de begijnen. Pastoor Joos schrijft : "In 1838 begint de commissie der Hospiciën voor goed haar plagerijen. In maart van dit jaar willen ze pastorij en onderpastorij langs de Lange Violettenstraat gelegen, publiek verpachten... Na veel moeilijkheden kon men de onderpastorij voor 250 frank pachten."

Ook van het stadsbestuur kregen de begijnen weinig steun. De Hospiciën haalden, spijtig genoeg, een slag thuis toen ze de tuin van de pastorij verkochten voor de bouw van de rijbaan.

- (5) M. Van Gent : Architect Louis Roelandt. In : G.T. 15 juli 1977.
- (6) "De Gentenaar" van 31 oktober 1983.
- (7) Over de familie De Vigne raadpleeg : G.T. 15 juli 1976 en G.T. 15 januari 1979.

Afb. 6. Adjudant Van Vleting, Ridder in de Leopoldsorde. (Foto welwillend afgestaan door medelid Mevr. WEISS-VAN BOCKSTAELE).

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE

Op 5 mei 1897 stelde Ernest Lacquet in de rubriek "Burgerlijke Bouwwerken - Hoogpoort nr.52 - XVIe eeuw", in het Frans, een fiche op over

HET HUIS GEZEGD DE GROOTEN MOOR

De mooi ingedeelde gevel is herbouwd geweest in Balegemse steen in het begin van de XVIe eeuw of misschien zelfs op het einde van de XVe eeuw. Hij werd geplaatst tegen de oude bouw die bewaard bleef, als vervanging voor de oude houten gevel. Hij is vier en twintig meter hoog.

Hij bestaat, zoals de tekening het aanduidt, uit een onderbouw, drie rijen vensters, vier op het gelijkvloers, vijf op de eerste verdieping, drie op de tweede verdieping. De vensters, van een rechthoekige vorm, zijn onderverdeeld door spijlen.

Op het gelijkvloers verschaft een trap toegang tot de ogivale deur. De eerste verdieping wordt ondersteund door vijf kleine boogjes die de vensteropeningen en het tympaan van de deur op het gelijkvloers omlijsten. In de fries, tussen de eerste en tweede verdieping, bemerkt men het kenteken dat een reus voorstelt, gewapend met een schild, die een pijl uit zijn koker trekt; daaronder de Vlaamse inscriptie **Dit is den grooten moor**.

Als bekroning een zeer hoge trapgevel. Boven op de trappen staan beurte- lings puntige siertorentjes. Binnenin duiden het onregelmatig Doorniks metselwerk van de zijmuren, de booggewelven van de kelders en de gevel van de binnenkoer op een zeer vroege bouwdatum.

Het houten geraamte is zeer goed bewaard; de balkzolen getuigen van mooi timmerwerk. Het oud ijzeren smeedwerk is nog bewaard op enkele deuren en op de eiken vensterramen.

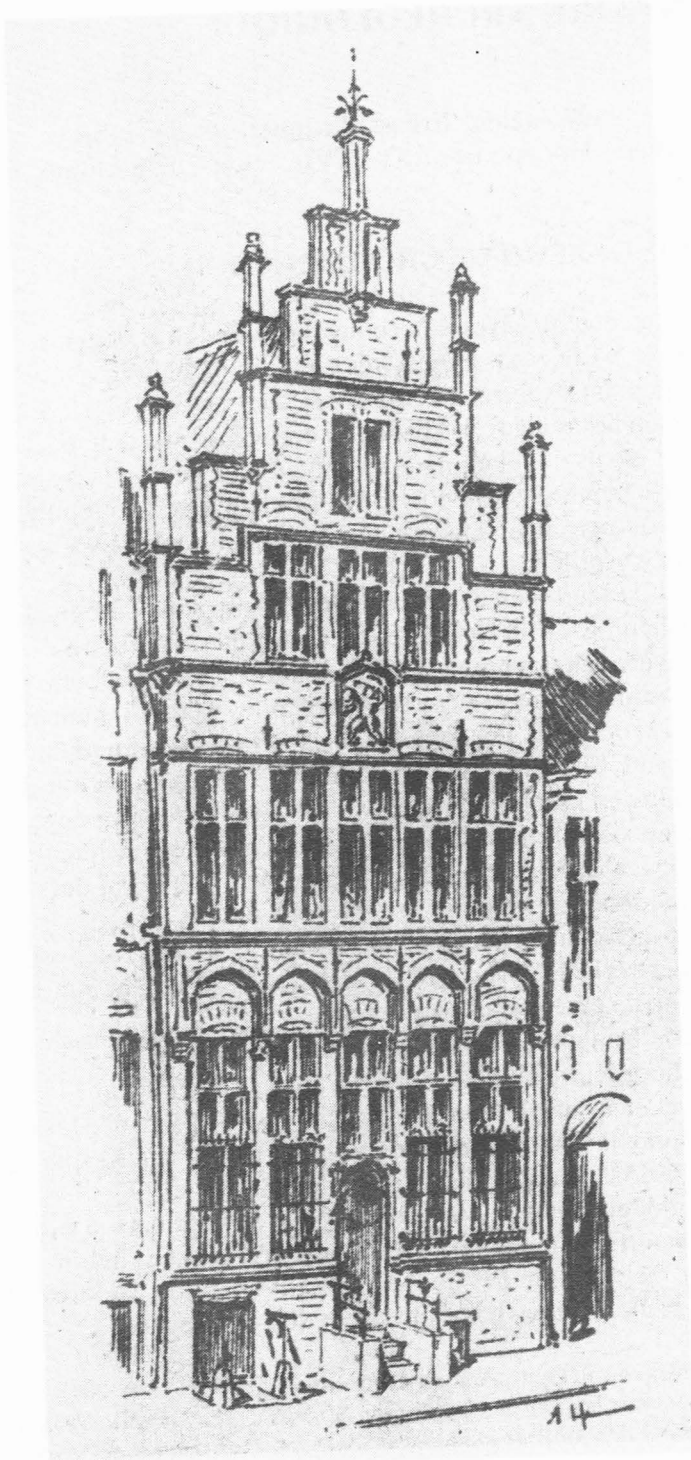
De voor- en de zijgevel werden gerestaureerd in 1896.

In 1450 behoorde dit huis toe aan Martin de Gheendt, in 1458 aan Claes Van der Zickelen; in 1474 was het gekend als "St-Martin". Jakob Van der Zickelen stond de *Grooten Moor* of *Witten Moor* af aan Kasper de Kemele (1) die het in 1523 verkocht aan Lieven Moeraert.

Rond het midden van de XVIe eeuw behoorde het huis toe aan de familie Meynkin; de erfgenamen van Jan Meynkin verkochten het in 1574, en de akte maakt melding van het doorgangsrecht langs het St-Jorishof naar de St-Janstraat (2), erfdiensbaarheid die heden nog bestaat.

(1) Stadsarchieven van Gent, *Act. en Cont. Keure*, 1533, 1534, p. 204 v°.

(2) ... 't Huus ende hof van den gulde (van StJoris) ... ten voorhoofde up de Hoochpoort neffens den jonghen gulden van Sente Jooris an deen zijde ende Jan Meyn-

Tekening die de fiche illustreerde. (Foto Stadsarchief).

kin met zijne consorten an dandere, ende utcommende metten anderen hende in Sinte Jans Strate. Stadsarchief, Vry huis, vry erve, 1561, p. 129.

Naschrift

Het past hier wellicht enkele woorden te zeggen over de zeer verdienstelijke en te weinig bekende Ernest Lacquet die deze fiche opstelde. Deze vooraanstaande oudheid- en geschiedkundige was lid van de Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten van 1887 tot 1907.

Hij zette zich volledig in voor de bescherming van ons bouwkundig erfgoed. Toen “de Grooten Moor” met vernieling werd bedreigd, aarzelde hij niet het huis aan te kopen en het te restaureren in 1896.

Het is (o.m.) aan Lacquet te danken dat de Lakenhalle, de Achtersikkel en de prachtige huizen van het Veerleplein bewaard en hersteld werden. Het is ook hij die er jarenlang voor geijverd heeft opdat de Stad het St-Jorishof zou aankopen. Hij zat ook achter de restauratie van het huis “De Ram” op de Hoogpoort en hij was eveneens eigenaar van “De Groote Steur” op de Groentenmarkt die hij in 1884 liet herstellen.

Hadden wij nu nog maar wat meer Lacquets...

H.C.

CONSTANT MONTALD

Op 14 september a.s. zal het precies 100 jaar geleden zijn dat aan de Gentenaar Constant Montald de Prijs van Rome toegekend werd.

Wij maken van deze gelegenheid graag gebruik om eens de schijnwerper te richten op deze verdienstelijke, nu bijna vergeten artiest.

Wij doen dit aan de hand van een artikel dat de betreurde Pierre Kluyskens 25 jaar geleden schreef onder de titel

HERRIE, WOEDE EN VREUGDE OM DE ROMEPRIJS VAN MONTALD

Bijna even zeldzaam als de niet gedekoreerde Belgen, zijn vandaag de kunstenaars die niet een of andere Prijs, aksessiet of onderscheiding in hun curriculum vitae kunnen opgeven. Staat, provincie, stad en zelfs gemeente schrijven artistieke prijzen uit en op de lange duur zullen er jaarlijks in ons land zoveel prijzen voor schilder- of beeldhouwkunst worden uitgereikt als

Constant Montald. (Foto Stadsarchief).

dat in Frankrijk het geval is met de literaire prijzen.

Niet dat men de kunstenaars van elke onderscheiding en beloning moet beroven, integendeel, doch een Prijs moet nog iets te betekenen hebben en mag zomaar naar de eerste de beste niet gaan.

Vroeger waren er veel minder prijzen, doch wie er een behaalde bezat de sleutel die menig atelier, salon of verzameling opende : de onderscheiding was een optie op een voorspoedige toekomst.

Er was echter één prijs die de overige diep in de schaduw stelde, een prijs die de bekroning was van de beloften van een jonge artiest en die hem de poorte van sukses en roem wijdopen stelde : de Prijs van Rome die bij Koninklijk Besluit van 13 april 1817 door de Hollandse regering werd gesticht en die van meetaf zowel bij de kunstenaars - schilders, beeldhouwers, architecten en graveerders - als bij het publiek een geweldige bijval oogstte. Tot voor enkele jaren sprak men in de kunstmiddens nog met de grootste eerbied over de Grote Prijs van Rome, doch zoveel laureaten hebben later ontgoocheld dat deze Prijs geleidelijk devalueerde zoals dit ook het geval is geweest met andere prijzen als de Jeune Peinture of de Godecharlesprijs.

De Prijs van Rome bracht ook zaad in 't bakje van de overwinnaar : eerst 1.200 gulden, later een jaarlijks pensioen van 4000 goudfr. gedurende vier jaar, bedrag dat voor de schilderkunst op 5000 fr. werd gebracht en geleidelijk werd omgezet in een studiebeurs die de laureaat in de mogelijkheid moest stellen zich gedurende enkele maanden of jaren in het buitenland te gaan bekwamen.

Meer echter dan het financieel mocht opbrengen, was het de konsekratie van een ontluikend talent, de bekendheid, de faam en al hetgeen er voor een ambitieuze kunstenaar uit mocht voortvloeien. Wij kunnen ons heden nog moeilijk inbeelden welke geestdrift zich in de vorige eeuw meester maakte van de bevolking wanneer zij vernam dat een zoon van de stad de zo fel begeerde en zo hoog aangeschreven Rome-prijs had gewonnen. Iedereen, en dat was ongetwijfeld het heuglijkste en het sympatiekste aspekt van de zaak, deelde in de vreugde van de overwinnaar en van diens familie. Feestkomitees werden in een oogwenk in Akademiën, wijk of herberg gesticht, triomfbogen opgetrokken en de dag van de intrede van de laureaat, viel hem een onthaal te beurt die een koning van jaloersheid had doen stikken.

De mensen waren toen veel minder egoïst dan tegenwoordig, zij konden nog eenvoudig gelukkig zijn om andermans geluk en zij konden en durfden hun fierheid, hun vreugde, hun solidariteitsgevoel nog vrije teugel laten. Het was te Antwerpen, Luik of Brugge, steeds dezelfde geestdrift van een menigte die op de doortocht van de stoet haar hart en haar trots uitgalmde, het waren dezelfde eerbewijzen vanwege de overheden die kultuur met geen hoofdletter schreven maar die er iets voor deden, het waren dezelfde

blijken van genegenheid van vriend en kennis, van gebuurten, van volksmaatschappijen.

*
* *

De Prijs van Rome bestond reeds meer dan een kwart eeuw toen in 1844 een Gentenaar voor het eerst de prijs, in de afdeling Bouwkunst mocht verwerven. Het was Adolf Hombrecht, een leerling van de Akademie en zijn hoogste onderscheiding viel samen met de uitroeping van een student van onze Alma Mater, De Laveleye, tot laureaat in de interuniversitaire wedstrijd. Hoe zij triomfantelijk door de Gentse bevolking op 15 oktober 1844 werden onthaald, zullen wij bij gelegenheid uit de doeken doen, omdat wij vandaag rechtstreeks overwippen naar de tweede Gentenaar die de Prijs van Rome in de wacht of liever uit het vuur sleepte : Constant Montald, in 1886, een Prijs die er geen was als de vorigen, want voor de eerste maal werd iemand tot laureaat uitgeroepen en werd nadien de uitspraak te niet gedaan!

*
* *

Constant Montald was nog geen 24 jaar oud wanneer hij aldus de hoogste sport van de kunstladder bereikte. Hij was immers te Gent op 4 december 1862 geboren uit een familie, wellicht van Italiaanse oorsprong, die zich alhier had gevestigd. Zijn vader was een nederige schoenlapper, arm aan geld, maar rijk aan optimisme en levensvreugde; hij liet de jongeling zijn weg door het leven kiezen en zo belandde Constant Montald in de avondlessen van de Akademie en op de schoolbanken van de Nijverheidsschool waar hij zich telkenjare wist te onderscheiden en zelfs een studiebeurs verwierf die hem in de mogelijkheid stelde naar Parijs te trekken waar hij zich op de monumentale kunst ging toeleggen en van meetaf blijk gaf van heel wat talent als decorateur, nml. in zijn reusachtige kompositie "La lutte humaine".

Uit Parijs stuurde Montald zijn deelneming in voor de Romeprijs voor 1886. Het onderwerp "Diagoras in triomf gedragen door zijn zonen overwinnaars in de Olympische Spelen" leek hem immers een kolfje naar zijn hand en nochtans vernielde hij zijn eerste ontwerp. Met verbeterd moed stelde hij zich opnieuw, drie weken vóór de vastgestelde datum, aan het werk en op 4 september 1886 bereikte hem en zijn geboortestad het nieuws dat hij tot laureaat was uitgeroepen!

Onmiddellijk nam het kollege van burgemeester en schepenen beslissing die de ganse bevolking van de stadsoverheden verwachtte : een triomfante-

lijk onthaal op 14 september te 17 uur, uur dat speciaal werd uitgekozen opdat iedereen, ook de schoolkinderen en de werklieden, de plechtigheden zouden kunnen bijwonen. Iedereen zette zich aan het werk en de aktiviteit was biezonder groot in de wijk van het Oud-Begijnhof waar de familie Montald een huis in de Verspeyenstraat betrok. Duizende mensen trokken als op bedevaart naar deze woning en kwamen zich de visu vergewissen van de versiering die in de gebuurte werd aangebracht.

Op 14 september arriveerden nog ettelijke honderden nieuwsgierigen per trein, paard of koets en het was een geweldige massa die getuige werd van een van de meest schitterende en sympatieke Blijde Intreden te Gent. Enkel Primus Hellebaut had zich destijds over een dergelijk onthaal mogen verheugen.

Het spektakel loonde in elk geval de moeite der verplaatsing, men riep “Le Montald”, men zong, jubelde, huilde op de doortocht van de stoet, het regende bloemtuilen en kronen in de open koets, het kanon bulderde, de burgemeester verwelkomde de jonge laureaat op het stadhuis, talloze geschenken werden aangeboden, de menigte overrompelde de ordedienst, de stoet werd herhaaldelijk tot staan gebracht, mensen vielen in bezwijming, kinderen werden vertrappt, Montald moest als een held aan het venster van de ouderlijke woning verschijnen, de ovatie van de ontketende menigte was geweldig, maatschappijen en fanfares, blauwe naast rode vanen en vaandels van kongregaties gingen zij aan zij in de optocht, meisjes in wit zondagskleed presenteerden bloemen, aan alle gevels wapperde de nationale driekleur en in de volksbuurten hief de menigte oude en Gentse liederen, de kantate van Artevelde, het “’t zijn de jongens van Gent” aan, en gans de nacht jubelde, zong en dronk het goede volk van Gent, op het sukses van de verdienstelijke jongen uit de Verspeyenstraat.

*
* *

Op het ogenblik dat de laatste feestvierders al waggelend bij dageraad huiswaarts keerden, kwam plots het ontstellend nieuws : de uitslag van de Romeprijs was bij ministerieel besluit nietig verklaard. De Prijs zo beweerde men, was toegekend geworden bij 4 stemmen op 9, als wanneer het reglement voorzag de de volstreckte meerderheid, dus 5 stemmen op 9, vereist was.

Op de eerste verslagenheid volgde spoedig een geweldige verontwaardiging : men had dagen gewacht, zelfs de officiële viering van de laureaat, vooraleer uit een verouderd reglement te voorschijn te halen, het kon dus enkel een komplot zijn tegen de Gentse volksjongen. De Gentse pers was woedend op die zgn. vitterijen van de Administratie terwijl de Brusselse bladen partij kozen voor de Minister en... onrechtstreeks voor de Brusselse

kandidaat die slechts tweede was gerangschikt geworden.

Het gevolg daarvan was dat de jury opnieuw werd bijeengeroepen op 19 september. Het geschiedde in een gespannen en alles behalve sereen klimaat want door de kranten had men reeds kunnen vernemen welke vier stemmen op naam van Montald en welke drie stemmen op naam van de Brusselaar Middelcer waren gebracht worden. De juryleden konden het aanvankelijk tot geen vergelijk brengen over de te volgen proceduur en Verlat, directeur van de Akademie van Antwerpen verliet uit protest de zaal; hij werd stante pede door De Taeye, directeur van de Akademie van Leuven vervangen. De uitslag luidde : Montald 6 stemmen. Middelcer 3 stemmen.

Een half uur later bereikte het nieuws de Gentse stede. In haar avonduitgave, schreef de Flandre Libérale : “En moins d’une demi-heure la nouvelle se répand par toute la ville. Tout les drapeaux sont aussitôt arborés. A l’heure où nous mettons sous presse, toute la ville est pavoisée. Une foule considérable se dirige vers l’ancien béguinage. La maison de M. Montald est envahie. Le canon tonne, presque sans relâche. C’est une joie générale”!

Zulks geschiedde op een zaterdag. Plakbrieven verschenen als bij wonder op de straatmuren : wij huldigen op maandag onze Montald. En zo werd de laureaat een tweede maal “tot spijt van wie ’t benijdt” gevierd.

Iedereen deelde opnieuw in de algemene vreugde. Op het Vleeshuis hing een groot plakkaat :

Gentsche mannen, slachterszonen

Komt in geestdrift alte maal

Onze primus hulde toonen

voor zijn dubbele zegepraal!

Het werd ditmaal een avondstoet, met fakkels, bengals vuur en vuurwerk, met serenades, met een volksbal en met dezelfde, misschien nog grotere, in elk geval nog dieper aangevoelde geestdrift.

Een unicum in de annale van de Prijs van Rome, een unicum ook in de lange reeks huldigen en feestelijkheden van Gent.

Pierre KLUYSKENS

(Met onze dank aan de familie Kluyskens voor de toelating tot re-publicatie).

KANTTEKENINGEN BIJ GRAFMONUMENTEN VAN JULES VAN BIESBROECK JR. (Vervolg)

Edmond Van Beveren werd op 23 augustus 1852 te Gent geboren. Hij was de zoon van een ongeletterde magazijnknecht, Jan Baptist (1814-1862) en van Rosalie Plaetsier (1820-1890), wasvrouw en strijkster. Tot zijn dertiende liep hij school en was een schitterende leerling. Na eerst als klerk in een grote linnenweverij gewerkt te hebben, werd hij vanaf 1867 leerling-schildersknecht en werkte zich op tot glazenmaker en schildersbaas, gespecialiseerd in het schilderen van letters, winkelétiquettes, e.d. Tevens volgde hij de lessen aan de Gentse Academie van 1868 tot 1871.

In 1870 werd hij lid van de Gentse sectie van de Internationale, waarvan ook Paul De Witte en Jules De Bleye lid waren. Hij was medewerker aan het Antwerpse weekblad "*De Werker*" en uitgever van de eerste "*Werkersalmanak voor 1871*". Na de Commune van Parijs week hij uit naar Nederland, waar hij o.a. het werk van Liebknecht en Bebel leerde kennen.

In 1872 stichtte hij de Rotterdamse sectie van de Internationale.

Terug in Gent in februari 1874 richtte hij de Gentse sectie, die uit elkaar was gevallen, opnieuw op.

In 1876 trouwde hij met de zuster van Paul De Witte, Camilla (1856-1935), fabriekwerkster. Ze begonnen een winkel in 1878 in het Nieuwland. Uit hun huwelijk werden twee zonen geboren, nl. Ernest en Emiel.

Van Beveren zette zich in voor het enkelvoudig stemrecht, de vermindering van de arbeidsduur en de afschaffing van de loting. In 1877 stichtte hij met Edward Anseele de Vlaamse Socialistische Partij, waarvan hij secretaris werd. Twee jaar later was hij medestichter van de Belgische Socialistische Partij en in 1885 van de Belgische Werkliedenpartij. In 1884 richtte hij met Anseele het blad "*Vooruit*" op.

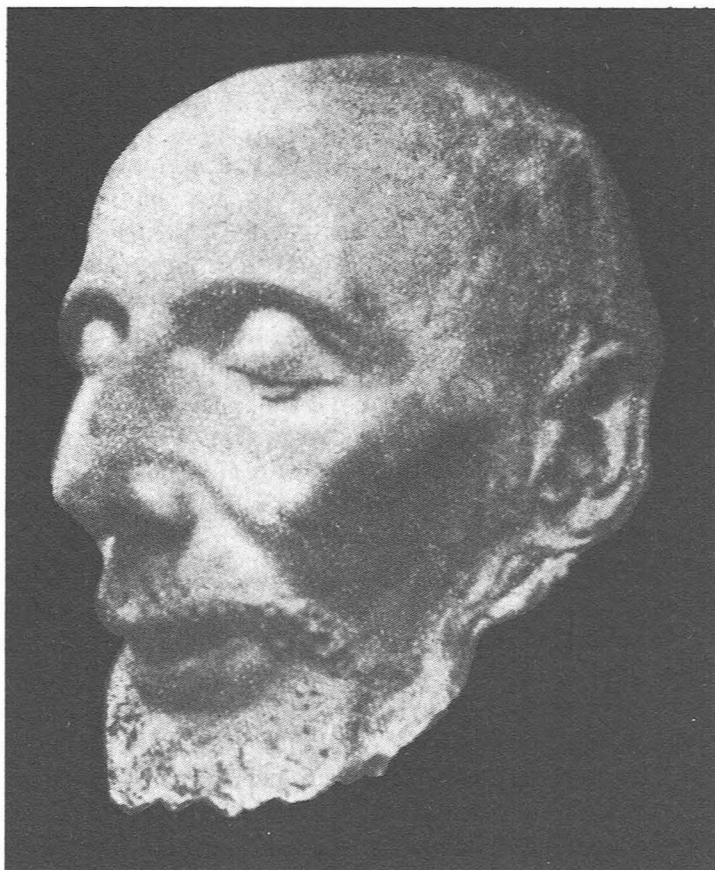
In november 1880 was hij een van de initiatiefnemers van de oprichting van de Gentse coöperatief "*Vooruit Nr. 1*", die in enkele jaren de machtigste van België werd, en bleef tot zijn dood één der vijf beheerders. Hij was medeoprichter van verscheidene syndicaten. Zo was hij in 1889 de voorzitter-stichter van de "*Vrije Schildersbond*".

Sedert 1895 zetelde hij in de Gentse gemeenteraad, waar hij zich gematigd opstelde en ijverde voor betere verlichting in de arbeiderswijken en de afschaffing van de derde karnavalsdag.

Hij was een bezielde spreker en propagandist en schreef honderden artikels in dagbladen en tijdschriften.

Op 3 december 1897 overleed hij, nauwelijks 45 jaar, na vier weken tyfus (28).

Zoals gebruikelijk toendertijd werd hij nauwelijks twee dagen later begraven, als overtuigd vrijdenker burgerlijk, de zondagnamiddag om 14 u (29).

Afb. 5. Dodenmasker van Edmond Van Beveren, zoals afgebeeld in *Avanti* (1908, p. 599). (Foto A. Walgraef).

Hij werd op de Westerbegraafplaats te Gent voorlopig in volle grond gelegd op het plein C, rij 20 (30).

“Vooruit” schreef op 6 december 1897: *“Eén der beste socialisten heeft het wezen van onzen betreurden vriend afgegoten in plaaster en dit werk is zeer goed gelukt. De trekken van Van Beveren waren zoo sympathiek als zij typisch waren en wij mogen hopen dat de kunstenaar ons een meesterstuk zal schenken. Een borstbeeld van den gentschen volksman zal waarachtig waard zijn op den gevel van ons nieuw lokaal te prijken en in de werkerswoningen andere prullen te vervangen.”*

De kunstenaar was Jules Van Biesbroeck Jr. Het borstbeeld werd vervaardigd in de veertien dagen volgend op het overlijden. Voor zover als te achterhalen heeft het nooit de gevel gesierd van het *“nieuw lokaal”*, nl. de in 1896 aangekochte *“Choeurs”* in de Bagattenstraat, dat tot 1912 als feestlokaal dienst deed, noch de gevel van *“Ons Huis”*. Wel droeg de wijkclub *“Jan Volders”* in de Eén Meistoet van 1899 een omfloerst beeld mee en

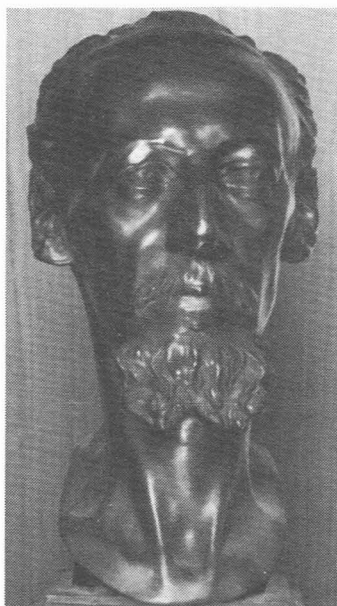
Afb. 6. Atelierfoto van de plaasteren Edmond Van Beverenkop. (Foto A. Walgraef).

ontving Van Biesbroeck Jr. een zilveren medaille voor dit beeld op de provinciale tentoonstelling van 1899 (31).

Er bestaat van deze Van Beverenkop een prachtige bronzen uitvoering, op een sokkel met op de hoeken werkersfiguren en op de rug de inscriptie : *“Aan de nakomelingen. Vader Van Beveren was de stichter der Socialistische Werkersbeweging te Gent en heeft Deze zijn leven gewijd.”*

De ongesigioneerde en ongedateerde buste werd door de brongsieter H. Van Daele gegoten.

Dit beeld werd op 15 mei 1920 door Henri Van Daele voor 500 frank te koop aangeboden aan de Maatschappij Vooruit. Na onderhandelingen door Van Meenen gevoerd werd het een week later aangekocht voor 400

Afb. 7. Edmond Van Beveren-kop op versierde sokkel gegoten door bronsgieter H. Van Daele. (Foto Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging, Gent).

frank (32). Het bevindt zich thans in de V.Z.W. Anselestichting.

Onmiddellijk na de begrafenis van Edmond Van Beveren rees de idee een grafmonument voor hem op te richten. Karel Beerblock ondernam als partijsecretaris al op 6 december 1897 stappen voor een eeuwigdurende afstand van de grond en een voorlopige versiering. Men besloot op het graf een *grafzuil* op te richten.

Op 14 december 1897 publiceerde "Vooruit" een eerste inschrijvingslijst en 's anderdaags werd een commissie samengesteld, die tot doel had gelden in te zamelen om de kosten van het monument te delgen. De secretaris van deze commissie was F. Steenhoute (= Fr. Shauw?), wonend in de Kraaistraat 43 te Gent. Vanaf 18 december werden in alle wijkclubs en verenigingen en in de lokalen op de Garenplaats en in de Bagattenstraat twee inschrijvingslijsten uitgehangen, de ene om in te tekenen op een borstbeeld, de andere voor het dekken van de monumentskosten. Een afgiet-sel van het borstbeeld werd er bij tentoongesteld.

Het werd verkocht aan 1 fr. Een bijbehorend voetstuk kostte 50 centiemen en een glazen stolp met voetstuk 1,60 fr. Er werd aan de herbergiers-partijleden gevraagd een lijst in hun café uit te hangen.

Halverwege 1898 werden de inschrijvingslijsten voor de zuil afgesloten. De laatst meegedeelde totaal-som op 29 juli bedroeg 3.299,27 fr.

Vaak waren de bijdragen zeer klein; slechts enkele centiemen. Ze waren afkomstig van broodkaartendragers, kelners en lieden die "onder het zingen van een lied" op een of andere vergadering een omhaling deden. Buiten Gent en omgeving (Ledeberg en Gentbrugge) kwamen er bijdragen uit andere Oostvlaamse steden (Aalst, Geraardsbergen, Ronse, St.Niklaas, Wetteren), enkele Westvlaamse (Brugge, Komen, Nieuwpoort), het Brusselse en Leuven, en enkele zeldzame bijdragen uit de provincie Antwerpen (Lier) en Limburg (Piringen). Voor Wallonië noteren we Gouy-lez-Piéton met de inhuldiging van het Volkshuis, Jolimont (altijd nauwbetrokken bij Gent!), Roux, Armentières, Fayt, Jupille en Limelette. De Van Kolls, Rienzi en Nelli, stuurden 20 fr uit Nederland en er kwam zelfs een bijdrage van 5 fr uit Midden-Amerika!

Belangrijke bedragen werden geschonken door de maatschappij "Vooruit", nl. 2.000 fr; E. Copp, wellicht de aannemer uit de Grote Huidevetters-

hoek 14, E.L. Coppieters, die bij de gemeenteraadsverkiezing van 1895 op de radicaal-socialistische lijst stond en later in 1916 zijn verzameling van meer dan 200 kunstwerken in het feestlokaal zou tentoonstellen, gaf 100 fr; een even groot bedrag als dat van de socialistische propagandacub, de metaalbewerkerbond en de vlasbewerkervereniging elk. Een niet nader genoemd gemeenteraadslid en vriend van Van Beveren stortte 92,95 fr en de Broederlijke Weversmaatschappij, evenals de Socialistische Schildersbond gaven elk 50 fr.

Naast het borstbeeld werd ook het portret van Edmond Van Beveren verkocht met het doel de kosten te dekken (33).

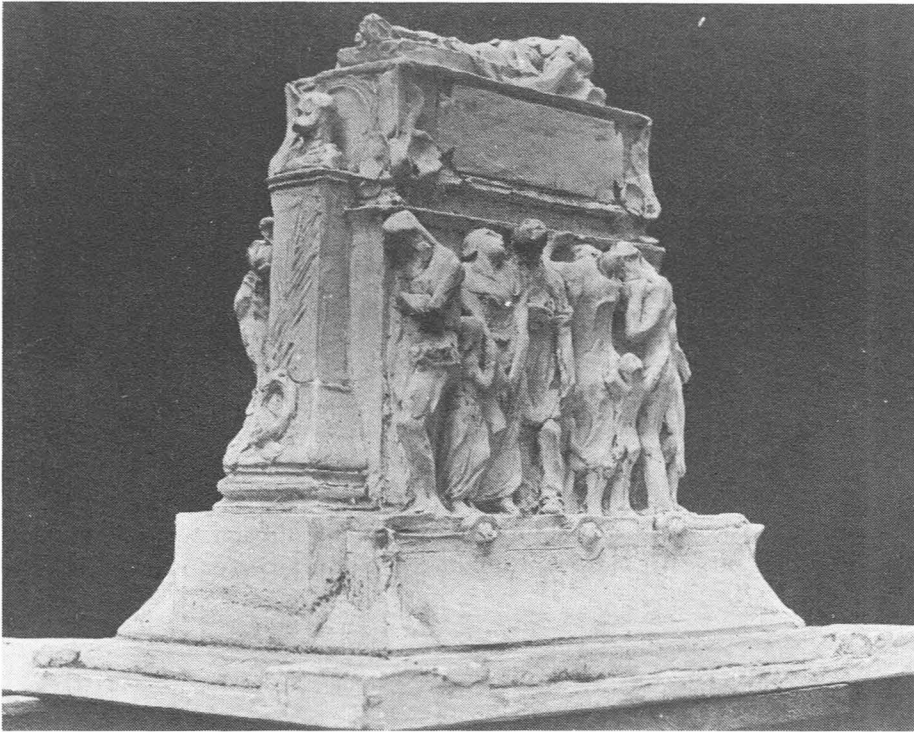
De *zuil* werd uiteindelijk een afgeknotte obelisk, met bovenop de buste van Van Beveren. Het geheel moet ongeveer 2,20 m hoog geweest zijn (34).

Intussen werkte Van Biesbroeck Jr. aan "*een gewrocht, den Vader van het socialisme waardig.*" Monumentaal geconcipeerd had het moeten uitgroeien tot een "*Monument voor Onze Doden*" (35).

De eerste versie bleef in maquettestadium. De apostel van het Gentse socialisme lag uitgestrekt op een sarcofaag. Vooraan op een zuil met krans

Afb. 8. Eerste grafmonument voor Edmond Van Beveren, zoals afgebeeld in *Avanti* (1908, p. 603). (Foto Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging, Gent).

Afb. 9. Eerste versie van "Monument voor Onze Doden". (Foto A. Walgraef).

en palmtak stond het borstbeeld. Links en rechts van het schragend deel beweenden volksmensen de overledene.

Deze versie werd achteraf gewijzigd tot een compactere en verticalere vorm.

Een eerste beschrijving ervan, met een tekening van Moreels vinden we in de Brusselse krant "La Réforme" van 28 januari 1900. Een journalist Q., die de maquette van het monument in Van Biesbroecks atelier gezien had, schreef: "L'oeuvre se compose d'un socle à ligne simple mouluré dans le bas. Ce socle, décoré sur ses quatre faces de couronnes ciselées au pointillé mat dans la pierre bleue et de griffes ou crochets en bronze appliqués, supporte un prisme quadrangulaire en hauteur, autour duquel sont groupées, en des attitudes endeuillées, des familles ouvrières. Ces groupes, comprenant quatorze figures de deux mètres dix centimètres de hauteur, seront coulés en bronze. Le tout surmonté d'une urne architecturale couverte de couronnes et d'un voile."

In zijn vroegervermelde brief aan Vittoria Pica uit 1904, had Van Biesbroeck Jr. het over zestien figuren.

De eerste zijde van het monument werd op het 37ste Gentse Salon tentoongesteld tesamen met het Voldersmonument. De opening viel op 13 augustus 1899. Het liberale "Het Volksbelang" erkende dat de jonge kunstenaar

Afb. 10. Deel van de tweede versie van "Monument voor Onze Doden".
(Foto A. Walgraef).

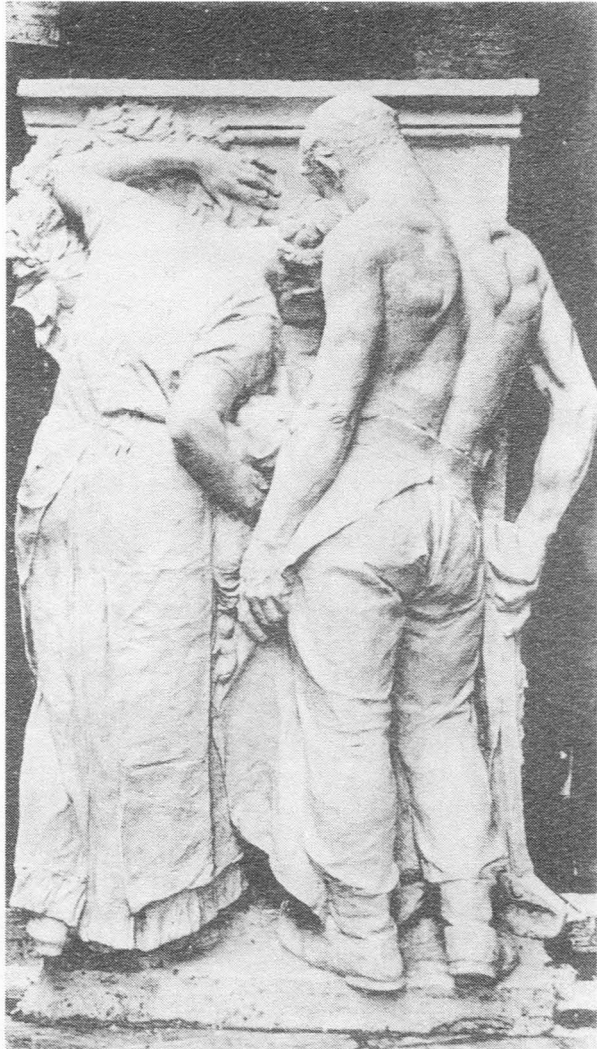
een mooi en gevoelig stuk had geleverd. Maar *"de man schijnt ons wat voddig, daar zit geen waar geraamte in, en de schouder der vrouw is bepaald niet mooi, maar toch juichen wij die grote belofte met blijchap toe"* (16.09.1899). In het najaar van 1900 was hij met een deel vertegenwoordigd op het halfeeuwfeest van de Brusselse Triënnale en in 1903 werd een deel op de 5e Biënnale van Venetië geëxposeerd.

In de pers werd de afwezigheid van symbolisme *"tel que l'entendent la plupart de nos statuaires modernes"* geprezen en als beter aanzien dan het werk van Lambeaux en Minne (36). In de allereerste *"Almanach du Peu-*

Afb. 11. Deel van de tweede versie van "Monument voor Onze Doden". Deze zijde werd op postkaart verspreid met de foutieve ondertitel "Grafmonument Van Beveren, 1e ontwerp door Van Biesbroeck". (Foto A. Walgraef).

ple" te Brussel uitgegeven door de directie van de algemene raad van de Werkliedenpartij, schreef Paul Deutscher in 1900 over een deel van het werk : "Il retrace d'ailleurs, dans les deux parties achevées du monument à nos morts, et qui doit en comprendre quatre, la psychologie du peuple des fabriques de sa ville de Gand. C'est toute la population de sa ville délection qui sera mise en oeuvre. L'accoutrement des figures démontre très bien ce qu'a de noble le tablier du forgeron ou la bure du terrassier; ce que le visage de la mère ayant enfanté, réflète de bonheur lorsqu'elle admire son poupon. Quel attachement unit tous ces travailleurs, que ce soit une de ces ouvrières de filatures au corps chétif et amaigri par un travail épuisant, ou que ce soit l'adolescent qui suivra plus tard son père à la peine et deviendra un ouvrier

Afb. 12. Laatste uitgevoerd deel van de onvoltooide tweede versie van "Monument voor Onze Doden". (Foto A. Walgraef).

comme lui, ou que ce soit encore la jeune fille au regard langoureux, sondant l'infini de l'avenir dont elle ne se rend pas exactement compte, qui ira s'abîmer, comme ses aînées, parmi l'innombrable multitude de l'usine, tous paraissent sous leurs défroques des êtres intelligents, au regard franc, n'ayant rien de surfait ni de conventionné et expriment malgré leur rudesse les émotions que passent tout être doué, lorsque la mort fauche les rangs".
(37)

Op de Gentse triënnale had Van Biesbroeck Jr. reeds dit monument "Aan

Afb. 13. Van Biesbroeck Jr. en de onvoltooide tweede versie van "Monument voor Onze Doden". (Foto Stadsarchief van Gent).

Onze Doden” genoemd. Hij zag het niet enkel en alleen meer als een grafmonument voor Van Beveren, maar als een gedenkteken voor *alle* socialistische strijders, zowel zij die op het voorplan hadden gestaan met woord en schrift, als de onopvallende propagandist, wiens naam nooit werd vermeld, maar zijn steentje bijdroeg tot de opbouw van een nieuwe, betere maatschappij.

In oktober 1903 was alleszins een derde deel af. De advocaat en kunstcriticus Albert Dutry schreef dat hij het in het atelier gezien had (38). Het deel moet wel vroeger vervaardigd zijn geweest, want in 1902 vertrok Van Biesbroeck Jr. overwerkt naar Portici, zijn toevallige geboorteplaats bij Napels. Oorspronkelijk voor zes maanden gepland, deinde de reis uit tot 1904.

Ofwel zag Dutry het beeld tijdens een bezoek aan Jules Sr., die zich sedert januari 1903 te Drongen gevestigd had op zijn buitenverblijf, waar Jules Jr. sedert 1900 gedomicilieerd was en een atelier had, ofwel in het atelier achter de coöperatieve bakkerij van “*Vooruit*” op de Nieuwe Vaart, waar de beide Van Biesbroecks zeker sedert 1901 een werkhuis ter beschikking hadden.

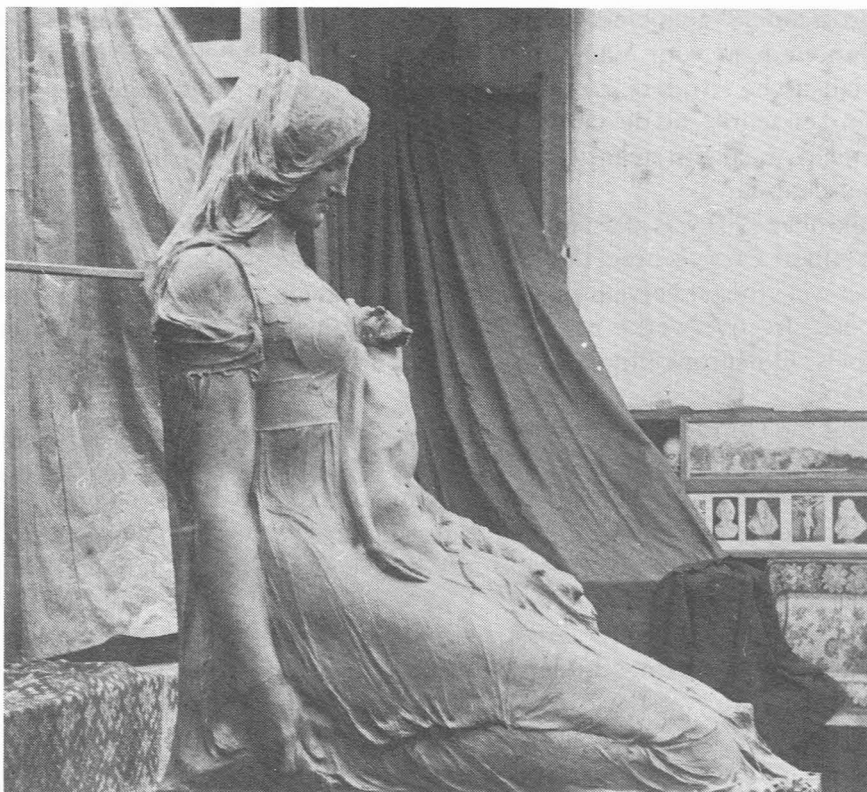
Het was tijdens dit tweejaarlijks verblijf in Italië dat Van Biesbroeck Jr. Van Beverens portret schilderde en het naar de kunsttentoonstelling in de “*Salle Blanche*” van het Brusselse volkshuis stuurde voor een tentoonstelling, die van 2 tot 15 augustus 1902 duurde en waarop werken verkocht werden als steun voor de weduwen en wezen van de slachtoffers voor het algemeen stemrecht, gevallen in april 1902.

Dutry betwijfelde of Van Biesbroeck Jr. ooit de vierde zijde zou beëindigen, daar de kunstenaar intussen aan een vierde en definitieve versie werkte. Twijfel die bewaarheid werd, want Avanti’s wens in 1908 : “*De kunstenaar moet ons zijn heerlijk eerste ontwerp voltooien.*”, bleef onvervuld (39).

Een deel van het werk werd door het Museum van Venetië in 1903 aangekocht. De plaasters van de drie zijden werden in april 1940 in depot gegeven aan het Schoolmuseum in het Berouw, maar zijn verdwenen...

In juni 1903 werd de grafconcessie verlengd. Intussen was Van Biesbroeck Jr. waarschijnlijk al in 1901 begonnen aan de vierde en definitieve versie van het grafmonument en voltooide het grotendeels vóór zijn vertrek naar Portici in 1902. Het werd gerealiseerd in het atelier van de bakkerij “*Vooruit*”.

Het werd uiteindelijk een bronzen beeld in romantisch-realistische stijl, ietofwat piëta-achtig. Een vrouw in lang gewaad, de borst in een krijgspantser gesloten, het hoofd omgeven met een half opgelichte rouwsluier, zit geknield neer op de grafzerk, die ze gans bedekt. Ze houdt het dode lichaam van de uitgemergelde Van Beveren, die proportioneel veel kleiner is voorgesteld, op de schoot en kijkt Van Beveren aan. In de rechterhand

Afb. 14. Atelierfoto van de definitieve versie van het grafmonument voor Edmond Van Beveren. (Foto A. Walgraef).

houdt ze neergebogen een palmtak, die langs het arduinen voetstuk reikt. Met haar linkerhand beschermt ze het lijk van Van Beveren. De vrouw - het socialistisch ideaal - is kalm en ernstig. Geen wanhoop, wel droefheid. *“De strijdmaagdt treurt om den gevallen, zonder dat die treurnis haar een ogenblik kracht of begeestering ontnemt”*, schreef Aimé Bogaerts (40). Op het voetstuk staat vooraan een epitaaf gebeiteld :

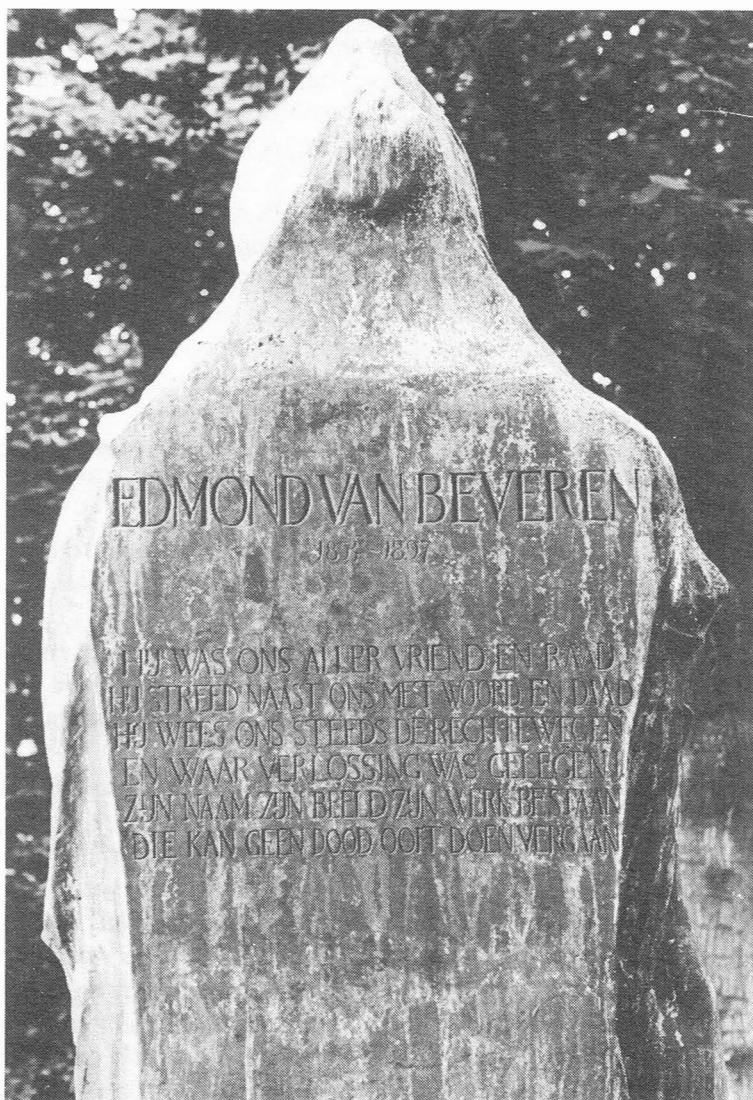
*“Onze helden sterven niet
Zij rusten zacht
In 't Rein idee zoovol van levenskracht”.*

De vlakke rug van het beeld draagt onderaan rechts de signatuur van de beeldhouwer in handtekenvorm en onderaan links in drukletters de gieterij. In het midden volgende holle inscriptie :

*“Edmond Van Beveren
1854-1897
Hij was ons aller vriend en raad
Hij streed naast ons met woord en daad*

*Hij wees ons steeds de rechte wegen
En waar verlossing was gelegen!
Zijn naam zijn beeld zijn werk bestaan
Die kan geen dood ooit doen vergaan” (41)*

Merkwaardig is het foutieve geboortjaar 1854 i.p.v. 1852!
De tekst van het grafscript herinnert sterk aan het In Memoriamgedicht

Afb. 15. Ruginscriptie op het grafmonument voor Edmond Van Beveren. (Foto A. Walgraef).

dat de onderwijzer Aimé Bogaert (1859-1915), die in 1901 hoofdredacteur van "Vooruit" zou worden, op 5 december 1897 in dit blad onder de initiaal J. publiceerde en de titel meegaf "Ze sterven niet! Aan Edmond Van Beveren." De vierde strofe luidde :

*"Die sterven niet, o vriend, ze leven eeuwge dagen,
Hun geest regeert hun tijd, hun werk blijft staan,
En of hun stof verkeert in 't eindloos wentlen,
Hun naam, hun zijn, hun roem kan nooit vergaan!"*

Het beeld kreeg een goede pers. Bogaert wees in "De Waarheid" op de moeilijkheid twee zeer tegenstrijdige gevoelsuitdrukkingen, nl. bewustzijn van macht en grootheid enerzijds, en treurnis anderzijds, in één figuur weer te geven. Iets waarin Van Biesbroeck Jr. volgens hem voortreffelijk was geslaagd (42).

In "Le Bien Public" van 13 oktober 1903 schreef Albert Dutry : "... au point de vue purement plastique, l'on ne peut qu'en louer la noblesse d'allures, la structure forte, d'une statique parfaite, et la belle exécution. Il eut fait excellente figure à la Triennale de Bruxelles, étant d'une autre portée esthétique et d'une autre facture que la collection de modèles déshabillés et plus ou moins déséquilibrés qu'on y présente au public - réserves faites pour les oeuvres maîtresses dont nous fimes l'éloge."

Het brons werd van 1 juni tot 31 oktober 1905 tentoongesteld te München op de 9de Internationale Kunsttentoonstelling in het Koninklijk Glaspaleis.

Het werd gegoten door de Fonderie Nationale des Bronzes te Sint-Gillis, de oude firma J. Petermann. Van Biesbroeck Jr. uitte zijn tevredenheid over de vaardigheid waarmee het gegoten was.

Op 20 november 1905 werd de grafkelder gekocht en op 7 december werd het stoffelijk overschot in het bijzijn van familieleden en enkele vrienden, waaronder Anseele, ontgraven en bijgezet op de huidige rustplaats op het erepark, nummer F 167.

Op zondagnamiddag 17 december 1905 greep in dichte mist de inhuldiging plaats van het monument. Karel Beerblock dankte in zijn toespraak partijgenoot Van Biesbroeck Jr. en verduidelijkte het monument : "Die vrouw stelt de schone, edele, krachtige onvergankelijke natuur voor. Zij neemt den strijder, den apostel terug in zich op, laat hem aan haar borst rusten. De liefdevolle beschermster laat haren zoon niet los, zij is onafscheidbaar aan hem, met hem verbonden. Zij, de grote natuur, treurt niet, omdat zij de dood niet kent, onvergankelijk is. Inderdaad, wat wij afsterven heeten, is slechts een vervorming der stof. En de heldere, bedaarde vrouw zegt ons dat Van Beveren, zijn gedachten waarvoor hij streed, de werken die hij stichtte, het zaad dat hij strooide ook eeuwig en onsterfelijk zijn" (43).

Als kosteloze premie werden de lezers van "Vooruit" ter gelegenheid van

Afb. 16. Grafmonument voor Edmond Van Beveren op het erepark van de Westerbegraafplaats. (Foto Stadsarchief van Gent).

nieuwjaar 1906 met een prachtige afdruk van het grafmonument op groot formaat, als kosteloze premie, bedacht (44).

De concessie van het graf werd op 4 augustus 1974 door Gilbert Temmerman in naam van de Gentse S.P. vernieuwd (45).

Na dit grafmonument vervaardigde Jules Van Biesbroeck Jr. op last van de socialistische propagandaclub nog een tekening van Edmond Van Beveren op jongere leeftijd. Dit voor de tiende verjaardag van diens overlijden (46). Avanti schreef het in zijn tweede uitgave van "Een Terugblik" fout toe aan Jules Sr. (47).

In december 1923 tenslotte werd Van Biesbroeck aangesproken voor het Van Beverengedenkteken, dat op 25 juli 1926 in het Citadelpark werd ingehuldigd (48).

André DESPRETZ
't vervolgt

NOTEN

- (28) Koninklijke Academie voor Schone Kunsten Gent, Archief III, nrs. 26-29. Louis BERTRAND, *Histoire de la Coopération en Belgique*, 1902, deel 2, p. 14-16.
R. VERCAMMEN, *Documenten van en over Edmond Van Beveren 23 augustus 1852 - 3 december 1897*, Gent, 1947.
E. SMISSAERT, *Beveren, Edmond van, socialistisch militant*, in "Nationaal Biografisch Woordenboek", deel 4, Brussel, 1970, p. 51-57.
- (29) "Vooruit", 06.12.1897.
- (30) Meegedeeld door A. Colle, Hoofd van de 6e Directie van de Stad Gent, Begraafplaatsen en Lijkenvervoer.
- (31) "Vooruit", 08.12.1899.
- (32) A.M.S.A.B., *E-D 7 : Verslagboek Beheerraad Vooruit I (23.03.1918-10.12.1921)*, p. 235 15.05.1920 en p. 237 22.05.1920.
- (33) "Vooruit", 9, 14, 17, 18, 22, 25 en 29 december 1897; 4, 5, 8, 13, 17, 21 en 27 januari 1898; 3, 10 en 19 februari 1898; 6, 12 en 26 maart 1898; 8 en 18 april 1898; 20 mei 1898; 21 en 29 juli 1898.
A. VAN MEENEN, "Samenwerkende Maatschappij Vooruit Nr 1. Verzameling van zesmaandelijksche en jaarlijksche Mededelingen, verslagen en rekeningen van af het jaar der stichting tot en met het boekjaar 1922-1923", Gent, 1925, p. 189.
R. VERCAMMEN, *Op.Cit.*, p. 24-25.
- (34) AVANTI, "Een terugblik - Proeve eener geschiedenis der Gentsche arbeidersbeweging gedurende de XIXe eeuw", Gent, 1908, p. 603.
- (35) Franz HELLENS, "Jules Van Biesbroeck. Peintre et sculpteur", in "l'Idée Libre", 1904, nr. 5-6, mei-juni, p. 326-338.
- (36) A. DUTRY "Chronique artistique - Statuaire gantoise" in "Le Bien Public", 13.10.1903.
- (37) Paul DEUTSCHER, "l'Oeuvre du sculpteur Jules Van Biesbroeck" in "Almanach du Peuple illustré pour 1901", Brussel, 1900, p. 11-12.

- (38) cfr. noot 36.
- (39) AVANTI, *Op.Cit.*, p. 615.
- (40) Aimé BOGAERTS, “*Het Monument Van Beveren*”, in “*De Waarheid*”, 1ste jaargang, 1903, p. 321-327.
- (41) A. CAPITEYN & J. DECAVELE, “*In Steen en Brons van Leven en Dood. Inventaris van de waardevolle grafmonumenten en portretgalerij van verdienstelijke personen rustend op de begraafplaatsen van de Stad Gent*”, Gent, 1981, p. 100.
- (42) cfr. noot 40.
- (43) “*Vooruit*”, 08.12.1905 en 19.12.1905.
- (44) “*Zondagsblad*”, 06.01.1906, 2e jaargang, nr. 37, p. 153.
- (45) Meegedeeld door A. COLLE, Hoofd van de 6e Directie van de Stad Gent, Begraafplaatsen en Lijkenvervoer.
- (46) “*Volksalmanak Vooruit voor Noord en Zuid voor 1908*”, jg. 28, p. 119-120.
- (47) AVANTI “*Een terugblik - Bijdrage tot de geschiedenis der Gentse arbeidersbeweging*”, tweede druk, Gent, 1930, deel 2, p. 4.
- (48) André DESPRETZ “*Het Van Beverenmonument, laatste monumentale sculptuur van Jules Van Biesbroeck Jr.*”, in “*Ghendtsche Tydinghen*”, 13de jg., nr. 2, 15 maart 1984, p. 87-125.

TOEN DE AARDE OOK TE GENT BEEFDE

Met het beeld voor ogen van de recente aardbeving in Mexico zijn we gaan grasduinen in de plaatselijke bronnen om eens te kijken wat deze ons terzake vertellen over de, in onze regio voorgevallen, gelijkaardige natuurrampen. Daarbij beperkten we ons tot het Ancien Regieme en lieten recentere feiten buiten beschouwing.

Doordat deze niet-alledaagse gebeurtenissen de samenleving beroerden, werden sommige ervan in allerlei documenten en geschriften opgetekend, waardoor ze op deze wijze tot ons konden komen.

Al bij al vielen deze rampen voor de Gentse gemeenschap nog tamelijk mee zodat het woord ‘ramp’ bijgevolg voor de meeste gevallen een te sterke uitdrukking is.

In het “*Memorieboek der Stad Gent*” wordt er melding gemaakt van enkele aardbevingen die zich voordeden op het Europeese vaste land. Een aantal daarvan hebben weinig of geen uitstaans met Gent en zullen met enige zekerheid hier niet voelbaar geweest zijn. Volledigheidshalve geven we ze hierna evenwel onverkort weer.

1301. Item, in dit jaer XIIIc I was in veele plaetsen aertbevinghe, soo dat veele lieden niet en dorsten houden hun in huerlieden huysen, want Paus Bonifacius den VIII die lach selve op het velt van Weenen. (1)

1328. Item, in 't jaer XIIIc XXVIII dynsdach voor vastenavont was in 't
lant van Catalonien eene groote aertbevinghe, duerende langhen
tijt, soo datter wel XX steden ende eene schoone abdije nedervielen.
(2)
1342. In dit jaer den II in Lauwe daer naer was een groote aertbevinghe.
(3)
1348. Item, in dit jaer was in Italien groote aertbevinghe soo dat Sente
Pauwelskercke binnen Rome ommeviel ende noch veele huysen. (4)
1354. In dit jaer waren in diversche plaetsen groote aertbevinghen soo dat
de stede van Bazele ende wel LXXX casteelen daer ontrent averecht
vielen, ende die lieden woonden in de bosschen, ende het waren in
die tijden veele diere tijden ende oock groote oorloghen ende pesty-
lencien, ende in desen tijt was een groote eclips, die wel XVII uren
lanck gheduerend ende was eene eclips der sonnen. (5)
1371. Item, in dit jaer den XXI Meye was 't groote ertbevinghe. (6)
1381. Item, in dit jaer was 't groote aertbevinghe ende sterfte, ende midts
der orloghe stont de stede Ghent langhe zonder heere. (7)
1448. Item, in dit jaer was 't groote eertbevinghe op Sente Joorisdach. (8)
1456. In dit jaer was ontrent Napels eene groote eertbevynghe, daer wel
XV duusent mensschen doot af bleven ende bedorven. (9)
1504. Item, den XXIII Ougste, op eenen Vrijdach, ghebeurde eene
groote ertbevinghe voor den X ueren in den avont, ontrent eenen
paternoster ghedurende, daer derghelijke niet ghebeurde sichtent
den paeys van Gavere, ende die was op Sente Bertelmeusavont. (10)
1579. In de maent April voelde men hier eene aertbevinghe... (11)

Ook de kroniekschrijver en tevens Burgemeester van Brugge, Jan-Nikolaas Despars (1522-1597), schetst ons in zijn "Cronycke vanden Lande ende Graefscepe van Vlaenderen" een aardbeving uit de 16de eeuw : "Al Vlaenderen deure snuchtens tusschen den drije ende vier euren een zeer afgryselicke eerdbevinghe ende bysondere omtrent die stede van Brugghe daer men die huysen ende andere edificien tallen canten notoorlich (benauwend) zach schudden ende roeren, ja zelfs die scepen up ende nedere springhen die indie vesten ende reyen laghen."

Over de aardbeving die zich o.a. te Gent voordeed in 1692, konden we heel wat meer details achterhalen. Het resolutieboek van de Schepenen van de Keure te Gent verhaalt ons hieromtrent het volgende :

Den 18 september 1692.

Ten selver daghe quaert naer den twee hueren naer noen is in deze stadt ghebuert een groote Aerdbeviynghe, die gheduert heeft eenen paternoster of meer, soo dat men de ghebauwen van torens, kercken, ende huysen claelijcke sagh schudden, ende in het eyndighen tot drymael over ende wederwagghelen als een balance vanden zuyden naer den norden, door

welck waghghelen oock diversche persoonen gaende oft staende ter eerden vielen, ende groote menighte van schauwen, ende toppen vande ghevels van de huysen afvielen, sonder dat, Godt lof, de ghebauwen voorder wierden beschadight, dan souden sekerlick veel in puine hebben moeten vallen, indien noch wat tijdt gheduert hadde. Door het afvallen vande steenen van de schauwen ende toppen vande huysen is bevonden, dat ghequetst sijn gheworden, ende gheweest hebben onder de handen vande chirurgyns derthien a veerthien persoonen, van welcke quetsuren twee oft drij daeghen daer naer twee persoonen sijn ghestorven. (12)

In een artikel in het Volksbelang van 5 mei 1906 (ter gelegenheid van de catastrofe in San Francisco) wordt er nog eens aandacht besteed aan de aardbeving van 1692 : "In een zeer onderhoudend artikel toonde de heer Prosper Claeys deze week, dat onze stad ook menige aardbeving heeft beleefd, al was de schade gering. Het is misschien niet ongepast het officieel relaas van een dier aardbevingen mede te delen, omdat het ons leert hoe het komt, dat sommige oude gevels hier ter stede een bekroning hebben van jongere dagtekening dan het daaronderstaande gedeelte. Tengevolge van de aardbeving van 1692 moest namelijk het bovenste gedeelte van verschillende huizen heropgebouwd worden, en dat geschiedde, niet in de trant van het gebouw, maar volgens de mode van de tijd."

In die jaren werden de stenen, bestemd voor de Gentse bouwwerken, ondermeer aangevoerd uit de steenbakkerijen van Stekene in het Land van Waas. Daar er door de aardbeving een groot aantal schouwen en geveltoppen beschadigd waren, ontstond er op dat ogenblik een zeker tekort aan stenen nodig voor de wederopbouw. Terzake werd er zelfs een heuse briefwisseling gevoerd tussen de schepenen van de keure en de meier van Stekene : "Schepenen van den Keure der Stadt van Ghendt gheconsedeereert, dat het saysoen alhier te verre is verlopen om nieuwe tichelen ende ander steen te vormen ende backen op de groote, dicke ende andersints volghens de ordonnancie bij hunlieder voorsaeten in weth uytghegheven nopens het maecken van Stekensche tichelen, steen, ende ander roodt werck, ende dat niet min jeghenwoordighe schaersheyt is van al het selue binnen dese stadt, ende dat een groite quantiteyt van doen is, te meer door de schaede onder ghecomen up de achthiende deser door het tempeest van Eerdbeviinghe te seluen daeghe gheschiet..." (13)

Een goede halve eeuw later, meer bepaald op 1 november 1755, werd de stad Lissabon door een aardbeving vernield. Naar aanleiding van deze gebeurtenis werd door Maximilien vander Noot, bisschop van Gent, op 15 januari 1756, een ordonnancie afgekondigd waarin verzocht werd meer publieke gebeden te lezen in de hoop daardoor het ontij van onze landen af te keren. (14)

Amper een maand later bleek de vrees voor een aardbeving in Vlaanderen niet helemaal ongegrond te zijn geweest. In de morgen van 18 februari

1756, omstreeks kwart voor acht (15), trilde ook de aarde te Gent. Ze duurde zowat een halve minuut lang en werd gevoeld in het ganse gebied van de Kasselrij van de Oudburg, het Land van Dendermonde, Brussel, Leuven, Brugge, Oudenaarde, in geheel West-Vlaanderen, Rijsel, Douay, Holland, Luik, alsook in Duitsland en Frankrijk. Buiten het naar beneden komen van enkele schouwen en een aantal barsten in de muren van huizen, werd er geen gewag gemaakt van andere schade. Twee dagen later, op 20 februari, enkele minuten voor 4 uur in de ochtend, deed er zich een tweede beving voor, welke van kortere duur was dan de eerste. (16) Schade was er niet, daar hetgene dat voorheen los stond, reeds omgevallen was. Door de relatief korte tussenpauze tussen beide aardbevingen, zat de schrik er nu voor goed in. Dezelfde dag reeds stuurde het stadsbestuur drie afgevaardigden naar de bisschop van Gent bij monde van twee schepenen van de Keure, Pieter Emmanuel Joseph d'Hane, heer van Eechove en Anthone Triest alsook de raad-pensionaris Clincquet. Hun opdracht bestond erin de bisschop te bewegen, de publieke gebeden die reeds op 15 januari waren ingesteld, te vermeerderen en ook binnen de kortste keren een processie te laten plaatsgrijpen "omme alzo de straffe godts van ons te weiren". De bisschop stemde erin toe het voorstel te onderzoeken en het voor te leggen aan het Kapittel van de Kathedrale kerk. Later zou hij zijn resolutie kenbaar maken.

Het stadsbestuur zelf bleef ook niet bij de pakken zitten. Er werd opdracht gegeven aan de hoogbaljuw de stad om alle bals, toneelvoorstellingen en spektakels te verbieden. Daar vastenavond (Carnaval) voor de deur stond, werd ook verboden met "masquer kleederen" langs de straten te lopen. (17) De overtreders zouden beboet worden met 2 ponden groten. Daarbij werd zelfs bepaald dat de ouders verantwoordelijk waren voor hun kinderen en de "meesters ende meesteriggen" voor hun dienstboden. Diegenen die onvermogen zouden zijn de boete te betalen "zullen gecolloqueert worden in vangenisse voor zulkdanigen tijt als men zal vinden te behooren" (18).

Reeds op 23 februari maakte de bisschop zijn beslissing bekend. De processie zou twee dagen later doorgaan. De Gazette van Gent bericht ons over deze gebeurtenis: "Gent den 26 februari. Gisteren voor middag ten 10 uren en half wiert in onze Cathedrale Kerke met het uytstellen van het Alderheyligste eene solemnele Misse geselebrert, waer bij assisteerden de Edele Heeren Schepenen van beyde de Banken van deze Stadt, en naer den middag naer het solemneel Lof wiert er eene generaele processie gedaen met het omdraegen van het Alderheyligste SACRAMENT, langs den Couter, Sonne-straeete, Veltstraete, Kooremerkt, Lange Munte, Vrijdagmerkt, Zandberg, Parade-plaetse (Botermarkt) en zoo voorders tot in de voor-noemde Kerk, waar bij compareerde Sijne Hoogweirdigheyt onzen Heer Bisschop, de Seculiere ende Reguliere Clergien van de Capittels, Paro-

chien, en Biddende orders dezer Stadt, als mede de Edele Heeren Schepenen van beyde de Banken, en voorders zal men in alle de Kerken onses Bisdoms Saterdag, Sondag ende Maendag toekomende uytstellen het Alderh. SACRAMENT van 's morgens ten 7 tot 6 uren 's avonts om door deze middelen den Vader van Genaede te bewegen om onze Stadt en Diocese van voordere rampen en onheylen te bewaeren, die zij van de Aerdbevinge te vreesen hebben. Het is onmogelijk het overgroot getal der Menschen van allen Staet en Conditien die deze generaele Processie met eene groote en gestigtige Devotie hebben gevolgt.” (19)

Dat een dergelijk voorval een grote menigte beroerde blijkt ook uit de volgende vermelding in het Resolutieboek van de Keure : “... men heeft noyt van menschens gheduncken soo veel volck bij een ghesien, het was bij naer onmogelijk van in de Cathedrale te comen, staen ofte knielen, midsgaeters lanx de straete te gaen.” (20)

Dat de aarde in onze streken veruit het aktiefste was in de 18de eeuw mag nog blijken uit volgende voorvallen :

23 augustus 1759.

“Heden 's morgens kwaert voor den vijf uren heeft men alhier eene tamelijke straffe aerdbevinghe gevoelt, dog men weet niet juyst hoe veel tijts dat ze geduert heeft, die nogtans eenen grooten schrik aen d'inwoonderen heeft veroorzaakt maer geene schaede.” (21)

De Gazette van Gent van 21 januari 1760 :

“Gisteren avondt ontrent den 10 uren, is er alhier eene merkelijke Aerdbevinge gevoelt geweest, die ontrent de vier seconden duerde, de welke eenen grooten schrik maar geen schaede veroorzaekt heeft.”

De Gazette van Gent van 17 juli 1760 :

“Gisteren naer den midder-nagt, omtrent twee uren, heeft men alhier eene merkelijke sterke aerdbevinge gevoelt, dewelke voor en naer verscheyde reprises heeft gehad, dog men is niet te regt onderwezen hoe veel tijds dat elke aerdbevinge geduert heeft, nog meer weet men niet te zeggen dat er hiervoor eenige schaede is veroorzaekt.”

David MAES

NOTEN

- 1) Memorieboek der Stad Gent, deel 1, blz. 8.
- 2) Idem, deel 1, blz. 37 en 38.
- 3) Idem, deel 1, blz. 53.
- 4) Idem, deel 1, blz. 68.
- 5) Idem, deel 1, blz. 76.
- 6) Idem, deel 1, blz. 96.
- 7) Idem, deel 1, blz. 112.

- 8) Idem, deel 1, blz. 226.
- 9) Idem, deel 1, blz. 247.
- 10) Idem, deel 2, blz. 8.
- 11) Idem, deel 3, blz. 57.
- 12) Resolutieboek van de Schepenen van de Keure van Gent, Stadsarchief Gent, reeks 107, nr. 9, folio 232 verso.
- 13) Stadsarchief Gent, reeks 533, nr. 1, brief dd. 20 september 1692.
- 14) La Flandre Libérale van maandag 30 april 1906.
- 15) De Gazette van Gent van donderdag 19 februari 1756 geeft zelfs nog een juister tijdstip nl. “’s morgens 5 minuten naer het quart voor den 8 uren”.
- 16) De Gazette van Gent van maandag 23 februari 1756, spreekt van een duur van 3 seconden.
- 17) Resolutieboek van de Schepenen van de Keure van Gent, Stadsarchief Gent, reeks 107, nr. 23; Stadsarchief Gent, reeks 533, nr. 1.
- 18) De Gazette van Gent, maandag 23 februari 1756.
- 19) Idem, donderdag 26 februari 1756.
- 20) Resolutieboek van de Keure, SAG, reeks 107, nr. 23; reeks 533, nr. 1.
- 21) De Gazette van Gent van 23 augustus 1759.

JOSEPH DE HEMPTINNE (Vervolg)

In 1853 kwam Joseph de Hemptinne op het politiek terrein door samen met Jules Lammens, Hip. della Faille en Ernest Solvyns de krant *Le Bien Public* te stichten. Hoofdredacteur werd Guillaume Verspeyen (1837-1912), die ook “*Le Veuillot belge*” werd genoemd. Verspeyen protesteerde in 1855 publiek tegen een cursus in natuurrecht van prof. Brasseur aan de Gentse universiteit. Dit incident vond weerklank in gans België, tot zelfs in het parlement en bracht zelfs P. De Decker, katholiek minister van Binnenlandse Zaken in moeilijkheden. (zie : Ghendstsche Tydinghen jg. 1977 blz. 187, alsook Prof. Luykx : Politieke Geschiedenis van België).

Over *Le Bien Public* zie : Ghendstche Tydinghen jg. 1977 blz. 58. Op 18.10.1874 lezen we in *Le Bien Public* :

“Le mariage civil est en effet une institution anti-catholique dans toute la force du terme, puisqu’il consacre légalement une usurpation de l’état sur le domaine de l’Eglise. Notre devoir commun est donc de travailler à détruire cette antinomie de la loi divine, qui est parfaite et immuable et de la loi civile, qui est imparfaite et variable. Il ne peut exister de doutes que sur les moyens d’arriver à cette fin d’ailleurs si désirable.”

Op 23 oktober 1874 zal *Le Bien Public* een brief van Joseph de Hemptinne publiceren in verband met dit artikel, “qui m’a vivement attristé. Je dois vous prier de me considérer désormais comme complètement étranger à

l'oeuvre du Bien Public". Het ultramontaanse blad *Le Bien Public* werd door Mgr. Delebecque en de Brugse bisschop Malou onder druk gezet om haar kritiek op de grondwet af te zwakken.

In 1856 werd Joseph de Hemptinne verkozen tot provincieraadslid, maar hij weigerde de grondwettelijke eed af te leggen, omdat hij van oordeel was, dat de Belgische grondwet strijdig was met de encycliek *Mirari Vos* van 1832 van paus Pius VII en met de encycliek *Quanta Cura* van 1864 van paus Pius IX. Nochtans hadden allen, aan wie de Hemptinne raad gevraagd had, o.a. ook aan bisschop Bracq, verklaard, dat de grondwettelijke eed door het Belgisch episcopaat sinds meer dan dertig jaar was toegelaten en geen enkel probleem stelde. De Gentse bisschop Bracq kon de Hemptinne nog weerhouden van ontslag te nemen als provincieraadslid. In 1867 tijdens zijn bezoek aan Rome sprak de Hemptinne over dit vraagstuk met de jezuïet Piccirillo, die zelf dit probleem aan de paus voorlegde. Paus Pius IX antwoordde, dat de absolute eed niet toelaatbaar was; aan de eed moest de beperking toegevoegd worden "in zo ver de wetten van God en de Kerk gewaarborgd blijven", de Hemptinne nam in juli 1868 ontslag als provincieraadslid zonder opgave van motief. J. de Hemptinne woonde de katholieke congressen te Mechelen bij in 1863, 1864 en 1867. Toen op 1 maart 1865 de Katholieke Unie werd opgericht, trachtten de ultramontanen een machtspositie te verwerven. J. de Hemptinne werd voorzitter van het Oostvlaams comité, dat spoedig in conflict kwam met E.A. Neut (1812-1884), hoofdredacteur van een aantal katholieke kranten. (zie over E.A. Neut : E. Voordeckers : Bijdrage tot de geschiedenis van de Gentse pers, blz. 136).

Die encycliek *Quanta Cura* (1864) was een flinke steun voor de ultramontanen. J. de Hemptinne steunde de Brusselse ultramontaanse krant "*Le Catholique*", die echter een wankel bestaan kende en verdween in 1869. J. de Hemptinne steunde ook de buitenlandse ultramontaanse pers, o.a. "*L'Univers*".

De betekenis van de Romeinse kwestie had grote invloed op de katholieke bevolking van ons land. In Gent werd in 1859 de Sint-Pieterspenning opgericht tot ondersteuning van de pauselijke regering. (zie over de Sint-Pieterspenning : Ghendtsche Tydinghen jg. 1978 blz. 164-165) In januari 1866 vervoegde de oudste zoon van de Hemptinne de pauselijke zoeaven. In 1869 verliet Felix de Hemptinne de pauselijke zoeaven en trad in de benedictijnerabdij van Beuron in Duitsland. Op 19 juni 1872 zal Félix de Hemptinne, thans benedictijn Dom Hildebrand, zijn eerste mis opdragen in de nieuwe kapel van het weeshuis van Sint-Jozef door zijn vader opgericht te Maaltebrugge. In 1890 zal Dom Hildebrand abt worden van Maredsous; in 1893 werd hij eerste primaat van de benedictijnen. Dom Hildebrand overleed in 1913.

In 1869 nam de tweede zoon van de Hemptinne, nl. Paul de Hemptinne, dienst bij de zoeaven.

Vanaf 1866 reisde J. de Hemptinne bijna jaarlijks naar Rome; in 1866 was hij vergezeld van J.B. Béthune, in 1867 met graaf O. d'Alcantara (1805-1878), die voorzitter was van het Oostvlaams Comité van de pauselijke werken. J. de Hemptinne kreeg de opdracht wapens aan te kopen voor het pauselijke leger.

Het jaar 1870 was een droevig jaar voor de familie de Hemptinne. Op 6 mei 1870 overleed mevrouw de Hemptinne - Gonthyn. Een tweede droevige ervaring was de inname van Rome door de Italiaanse troepen in september 1870.

Joseph de Hemptinne voelde zich nu nog meer geroepen om de rechten van de paus te verdedigen. Hij voerde verschillende delegaties aan, die de paus hun sympathie gingen betuigen. Hij was ook zeer mistevreden over de voorzichtige houding van de katholieke regering tegenover het Italiaans vraagstuk.

Tegen het liberalisme en zijn uitloper het socialisme moest de strijd aangevat worden. Mgr. Mermillod (1824-1892), bisschop van Genève, wist een internationale steunactie op gang te brengen. Een eerste vergadering van de ultramontanen had plaats op 23 oktober 1870 te Genève. Joseph de Hemptinne was er natuurlijk bij; men nam allerlei maatregelen en richtte een blad op, "La Correspondance de Genève", dat allerlei inlichtingen verstrekke over de katholieke akties in verschillende landen. In 1871 werd te Einsiedeln een permanent comité opgericht; Joseph de Hemptinne vertegenwoordigde er de Belgische katholieken.

Uit een brief van 8 juli 1871 in de krant "De Stad Gent" vernemen we, dat een zeventigtal leden van het Leesgezelschap (socialistisch) werkzaam zijn bij Joseph de Hemptinne. Volgens een brief van een lezer in "De Stad Gent" van 25.8.1871 werden twee wevers van J. de Hemptinne verboden nog langer lid te zijn van het Leesgezelschap. In november 1871 laat J. de Hemptinne in de Keizer Karelstraat een artesische put graven. In juli 1872 was de artesische put klaar; de bron werd gevonden op een diepte van 170 m, men denkt dat het debiet 50.000 liter per 24 uur zal bedragen. Na de sluiting van de textiel fabriek in de Keizer Karelstraat en de Reep, werd deze artesische put gebruikt door Gand - Thermal. Het debiet was echter te gering, opdat Gand - Thermal winst zou opleveren. Gand - Thermal kende dan ook maar een kortstondig bestaan. Op dit stuk grond werden nog vóór 1939 huizen gebouwd.

Op een volgende vergadering van het Comité de défense te Ferney in augustus 1873 werd beslist de katholieke staatsleer te verspreiden via de pers. Eind 1873 werd de organisatie omgevormd, wellicht in verband met de verbanning van bisschop Mermillod in 1872 uit Zwitserland. "La Correspondance de Genève" werd opgeheven en de leden van het permanent comité kregen een contactadres te Rome. Hun correspondent aldaar bewaarde een volledige anonimiteit, maar was zeker een vertrouweling van de paus.

Op 19 december 1873 verklaarde Casier - de Hemptinne in de senaat : “Je me suis abstenu au vote du budget des affaires étrangères ne pouvant approuver à Rome la présence d’un ambassadeur belge auprès du roi d’Italie assistant à la destruction des derniers vestiges du pouvoir temporel du Pape”.

Het Geneefs comité verzwakte in 1876. Einde van dit jaar verdween ook de anonieme schrijver te Rome van het toneel. De betekenis van het Geneefs comité was, dat een georganiseerd contact tot stand kwam tussen vooraanstaande leken uit verschillende landen. De actie leidde tot een versterking van de katholieke pers en van de katholieke werken.

J. de Hemptinne besloot nu een organisatie op te richten om de rechten van Rome te verdedigen en de ultramontaanse principes te propageren. Hij raadpleegde enkele bisschoppen, alsook de nuntius en mgr. Mermillod. In 1871 reisde hij met een deputatie naar Rome om zijn plan aan de paus voor te leggen. Paus Pius IX keurde het plan goed en kardinaal Capalti werd als beschermheer aangewezen. In heel wat katholieke milieus, ook bij de geestelijkheid, was men het er over eens, dat het initiatief van J. de Hemptinne heel wat risico’s bevatte; de Gentse industrieel was te onvoorzichtig en te weinig discreet. De leden van het nieuw genootschap noemden zich “Croisés de St.-Pierre”. In totaal telde dit genootschap een dertigtal leden, waaronder H. Desclée van Doornik en prof. Périn van Leuven. De “Croisés de St.-Pierre” kende enige verspreiding in Frankrijk en Duitsland. J. de Hemptinne verleende financiële steun aan het Brussels weekblad “Le Courrier de Bruxelles”, aan “L’étudiant catholique”, dat te Gent verscheen, en aan het Frans weekblad “La Croix”.

Op 15 september 1872 bracht koning Leopold II een bezoek aan La Lys, aan de Grasfabriek en enkele andere fabrieken. De vorst bezocht niet de fabriek Lousbergs, omdat Joseph de Hemptinne weigerde de burgemeester te ontvangen (Gazette van Gent). J. de Hemptinne schreef aan J. de Mousty : “Le roi ne visitera pas l’établissement. Je refuse la décoration. Refus motivé par la conduite du gouvernement vis-à-vis du pape. Pas d’illumination. Mon drapeau de l’Equateur seul sera pendu les heures que le roi passera à Gand”. (A. Simon : L’hypothèse libérale en Belgique, blz. 86)

J. de Hemptinne was hoofdconsul van Equateur.

Op 19 februari 1874 hield het Comité voor de verdediging van de religieuze begraafplaatsen zijn jaarlijkse vergadering. Waren aanwezig : de bisschop van Gent, graaf de Hemptinne, Casier - Le Grand, graaf d’Alcantara (die woonde in de Veldstraat, thans huis Caron), G. Verspeyen, J. Lammens. J. de Hemptinne voerde gans zijn leven een drukke correspondentie, o.a. met paus Pius IX, met zijn zoon dom Hildebrand, met de Gentse bisschop Delebecque, met V. Mousty, gewezen zoeavenofficier en directeur van “La Croix”, met du Val de Beaulieu, senator, met della Faille d’Huysse, senator, met de nuntius te Brussel Ledochowski, met Ducpétiaux, direk-

teur van de "Revue générale", met E. de Gerlache, lid van het Nationaal Congres, eerste voorzitter van het Verbrekingshof, met P. de Gerlache S.J., met A. Beckers, met mgr. Lafôret, rector van de Leuvense universiteit (1865-1872), met R.P. Piccirillo, enz. (zie A. Simon : L'hypothèse Libérale en Belgique. Documents inédits 1839-1907).

Dat er onenigheid was in de katholieke rangen, blijkt uit het feit, dat prof. Périn zijn ontslag kreeg als hoogleraar aan de Leuvense universiteit. Simon schrijft : "En frappant durement Périn, mgr. Dechamps et Léon XIII savaient très bien qu'ils désorganisaient les troupes ultramontanes". Er bleek ook onenigheid tussen bisschop Delebecque en J. de Hemptinne. De bisschop schreef hem : "oui, je désire et plus que jamais que le "Bien Public" continue à observer le traité de paix". Er was ook onenigheid tussen prof. Périn en J. de Hemptinne. Op 12.11.1875 schreef Périn aan graaf Villermont : "Un des meilleurs moyens de dissiper les doutes, c'est d'admettre le plus tôt possible dans la confrérie M.M. Lammens, Casier et Verspeyen, ce qui implique l'éloignement de M. de Hemptinne". Wat later schrijft Périn aan graaf Villermont : "Quant à M. de Hemptinne, évitons-le, malgré les démarches qu'il fait pour se rapprocher de nous, cet homme compromet tout". Dit alles is ontleend aan het werk van A. Simon.

In oktober 1873 werd J. de Hemptinne door paus Pius IX tot Romeins graaf benoemd. Bij zijn terugkeer naar België was J. de Hemptinne zeer ontevreden over de katholieke regering Theux - Malou (1871-1878). De ultramontanen waren zeer ontevreden over de gematigde politiek van deze regering. J. de Hemptinne was van oordeel, dat het beter was niet te stemmen voor de kandidaten op de katholieke lijsten. Op 9 juni 1874 zouden verkiezingen plaats hebben voor het parlement. De meeste Belgische bisschoppen waren het niet eens met dit standpunt. Ook de hoofdredacteur van "Le Bien Public" G. Verspeyen was het oneens met het standpunt van J. de Hemptinne. Ook op een vergadering van de Croisés in april 1874 was men het oneens met J. de Hemptinne en kwam er een breuk. Terloops moet hier gezegd worden dat de uitslag van de verkiezingen in ons land afhing van de uitslag te Gent. Op 11 juni 1874 schreef "Le Bien Public" : "L'élection de Gand a eu dans le pays entier un immense retentissement. C'est à l'arrondissement de Gand que la Belgique doit en effet d'avoir échappé au péril d'une restauration doctrinaire et de ne pas tomber sous la domination abhorrée des lieutenants de Bismarck". Een verplaatsing van ongeveer 80 stemmen van de katholieken naar de liberalen in het Gents arrondissement zou de uitslag voor gans België hebben doen omkeren.

J. de Hemptinne was het dus oneens met de meerderheid der katholieken. In 1875 greep dan de stichtingsvergadering plaats van de "Confrérie de St.-Michel" onder leiding van Ch. Périn (1815-1905), hoogleraar te Leuven. De statuten van de Confrérie werden in 1875 door de bisschoppen goedgekeurd. In oktober 1875 vroeg paus Pius IX in een toespraak voor Belgische

bedevaarders dat men zou ijveren voor een verandering van de huwelijks-wetgeving en dat de verplichting werd opgeheven waarbij het burgerlijk huwelijk aan het kerkelijk huwelijk moest voorafgaan. Een grondwetswij-ziging in katholieke zin was echter niet haalbaar. Alzo kwam een definitieve breuk tussen J. de Hemptinne en "Le Bien Public"; op deze breuk hebben we reeds gewezen.

M. STEELS
('t vervolgt)

ONZE GENTSE KEUKENRUBRIEK (Vervolg)

Koffiepudding : Terwijl men driekwart liter melk aan het koken heeft gebracht, werpt men er twee soeplepels gemalen koffie in en laat zulks, gedekt, een kwartier trekken. Men giet nu het mengsel door een zeef of een zuiver doekje en brengt nu het geheel terug in de kook met honderd gram suiker en voegt er een pakje vanieljebloem bij. Men laat doorkoken, giet dan in glazen kommetjes om dan koud op te dienen met dessertkoekjes.

Ananaspudding : Men kookt een liter melk met 100 gram suiker en voegt er tachtig gram maïzena in lauwe melk gebroken bij. Vervolgens worden er

één voor één de dooiers van vier eiers bijgevoegd evenals het sap van een citroen. Van zodra de pudding half afgekoeld is doet men er het sap van een doos ananas en het geklopte eiwit van de vier eiers bij, oplet-tend dat de crème niet te dun wordt. Einde-lijk worden de ananasschijven er aan toegevoegd tot finale garnering van de glazen kom.

Macaronipudding : Men laat honderd gram macaroni halfzacht koken in water met een snuifje zout. Men laat het water uitlekken, voegt er een liter melk bij en het geheel kan nu doorkoken tot de macaroni volledig

mals is. Men voegt er dan een vijftig gram in koude melk gebroken vanillepoeder en zo gewenst ook wat gewassen rozijnen bij, laat alles nog eens doorkoken en het geheel wordt koud opgediend in een glazen kom. En waarom zouden wij tot slot van de geschiedenis ons niet eens op het domein van Oude Keukenpiet zelf wagen en het hebben over :

Mossels gekookt, met frieten (of gefruite aardappels) : De mossels die men bewaard heeft buiten het licht (door het afschermen met een doek of dweil) moet men met veel zorg meermaals spoelen en het spinsel en de wit-grijze korsten die op de schelpen aanwezig zijn verwijderen met zorgvuldig af te schrepen met een klein aardappelschilmesje. Na ze nog eens goed te hebben rondgeroerd en gespoeld neemt men ze een voor een tussen vinger en duim duwend in eenzelfde richting : door die bewerking legt men de hand op slijkmossels die anders het kooksap zouden bevullen en op die manier kunnen geëlimineerd worden.

Men plaatst nu de mossels in een kastrol zonder water waarin men wat grof gesneden ajuinen, een bosje peterselie, wat selder en dikwijls een snede brood bijvoegt. Als na het koken ajuin en brood nog wit zijn is het 't bewijs dat er zich geen bevulde of giftige mossel meer in de kastrol bevindt. Vóór het sluiten der kastrol voegt men nog wat peper (geen zout) en een scheutje azijn bij. Men laat de mossels op een zacht vuur twintig minuten koken, er zorg voor dragend het geheel van tijd tot tijd eens op te schudden zodat alle mossels mals geworden zijn. Men schept ze over met het kookvocht in soepborden, hetzij met boterhammetjes hetzij met een bordje frieten, zorg dragend te midden van de tafel een grote kom te plaatsen voor de ledige schelpen. Men kan ook opdienen met in een sauskom een weinig van het kookvocht dat men aangelongen heeft met wat aardappelbloem, een klontje boter, een scheutje melk en wat fijngehakte peterselie.

En ziezo, nu is het ganse gezin tevreden gesteld en hebben wij misschien de kans dat Oude Keukenpiet ons in het volgend nummer van zijn andere mosselgerechten laat genieten.

Ik was niet heel gerust toen ik laatst bij Tante Mele ging aanbellen. Mijn kordate houding vóór 't verschijnen van 't voorgaande "Palmares" lag mij nogal zwaar op de maag. Hoe zou Oude Keukenpiet het opnemenen ?

Er is echter nog steeds

het oude spreekwoord dat zegt : “Als de nood het hoogste stijgt...” (nu de rest kent gij wel).

En 't was weer bewaarheid. Een Keukenpiet vol suiker en zeem en die dadelijk de brug sloeg : “Ah, daar is onze kozijn die om zijn mosselgerechten komt !”. De zaak was klaar : 't worden vandaag de mossels. Vorige maal hadden wij reeds de traditionele “mossels met frieten”. Volgen nu :

Ingelegde mosselen : Een uitkomst voor de huisvrouw. Men heeft een tamelijk belangrijk overschot van versgekookte mosselen. Men doet die uit de schelp en zal ze nu “inleggen” in een bokaaltje met een bereidsel waar vislijm bij te pas komt.

Daarvoor zal het voldoende zijn u te verwijzen naar “Ghendtsche Tydinghen” 1984. Nr. 3 waar wij op bladzijde 178 twee verschillende behandelingen uitleggen voor het inleggen van rog. Deze zijn dezelfde voor het inleggen van mossels.

Omelet van mossels : Een tweede oplossing voor een overschot van gekookte mosselen. Men doet de mossels uit de schelp, droogt ze goed af tussen een proper doekje. Men klutst een aantal eieren op basis van twee per persoon. Men laat de mosselen even in een braadpan in de boter opkomen en giet er vlug de geklutste eieren over.

Als de omelet begint te nemen strooit men er snel wat fijngehakte peterselie over en vouwt dan de omelet dubbel. Men brengt ze op in een langwerpige schotel versierd met takjes peterselie en eventueel driehoekjes brood in de boter, tot toast verwerkt.

Hierop dacht Tante Mele te moeten tussenkomen met de vraag of Keukenpiet soms zinnens was om over anders niet te spreken dan over mosselrestanten ? Waarop Keukenpiet onverstoorbaar voortging met :

R. V.
(’t vervolgt)

DE GESCHIEDENIS VAN DE VYT- BORLUUTFUNDATIE EN HET LAM GODS (Vervolg)

1475, mei 19. De gilde van de mandisten, die St.-Agnes tot patroonsheilige hadden gekozen, kregen de toestemming om “in den crocht van Sente Jans keercke te Ghendt over de capelle ende tafele gheheeten Joes Vyts” hun kapel op te richten. Deze tekst gaat terug op een kopie uit 1548. In de oorspronkelijke tekst en de akte uit 1479 is het woord “over” afgekort. Prof. Dr. A. De Schrijver en R. Marijnissen menen te mogen aannemen uit dit overschrift dat het Lam Gods oorspronkelijk opgesteld was in de crypte (211); Duverger (212) en Denis hebben dit terecht weerlegd (213).

1477. De chroniekschrijver Rymer vermeldt dat Hans Memling werkzaam was te Gent aan de opzet van het huwelijksfeest tussen Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië (213 A) Hoewel Memling een eigen stijl had zien we in zijn werk een weerklank van het Gentse retabel, dit zien we duidelijk in de houding van Eva op de buitenluiken van zijn Madonnatriptiek (Wenen, Kunsthistorisches Museum) en vooral in zijn opstelling van het resterende altaar in het Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen (213B). Memling heeft vooral een invloed ondergaan van Hugo van der Goes, wiens werken hij kopiëert (noot 90). Een ander – zoals Memling – buitenlands schilder verblijvende in de Gezellestad die een invloed heeft ondergaan van het Lam Gods is Gerard David : de Madonna met kind met musicerende engelen en schenkers met HH. Johanessen (Parijs, Louvre : cfr. Adam en Eva op de buitenluiken) en zelfs op een replek (Darmstadt, Hessisches Landesmuseum) worden de engelen van het Lam Gods er aan toegevoegd, het altaar met de tronende Madonna (Parijs, Louvre : cfr. God-de-Vader) (noot 213B, nrs. 165, 202) en de “Annunciatie” (Symeringen, verz. prins van Hohenzollern : cfr. momentopname van onderwerping van de Maagd aan Gods-wil) (213C). Door verscheidene belangrijke critici wordt aanvaard dat Gerard David vóór 1477 in leer was geweest bij Hugo van der Goes. Hoewel Davids stijl nauw verwant is aan deze van de Gentenaar, is het mogelijk dat David de overdracht heeft gekregen door een leerling-epigoon van Van der Goes.

Het witte paard op de “St.-Maarten” omstreeks 1480 uit de navolging van Geertgen tot St.-Jans in de John G. Johnson Collection te Philadelphia vinden we in spiegelbeeld terug op het gestolen paneel. Hoewel Geertgen volgens Winkler (noot 90) te Gent gewerkt heeft bij van der Goes, aan wiens Monforte-altaar hij meer dan 500 ontleningen deed, zien we bij deze Nederlander geen directe invloed van het Gentse retabel. Koch (213D) veronderstelt dat Geertgen in 1475-6 in leer is geweest te Brugge. Deze miniaturist “Gheerkin de Hollander” wordt door W. Dezutter niet veren-

zelfigd met Geertgen tot St.-Jans (213E). Men aanvaardt immers dat Geertgen in leer is geweest bij Albert van Oudewater, wiens “St.-Jans-Baptist” in de Capilla real te Granada (noot 208A) verwantschap vertoont met het Lam Gods (plantengroei vooraan, houding van St.-Jans hand die mogelijks teruggaat op een pre-Eyckiaans werk). Een ander belangrijk Nederlands schilder uit die periode, die te Gent een leertijd doorliep, is de Meester van de Virgo inter Virgines, wiens werk ondanks de grote invloed van Van der Goes een duidelijke verwantschap vertoont met dat van de Meester van de Gentse Calvarietriptiek en die blijkbaar ook niet geïnspireerd werd door het Gentse retabel. Het witte paard vinden we ook terug op de houtgravure van Chevalier délibéré de Olivier de la Marche (1486-8) voorstellende “Filips de Goede en ridder Debile” (noot 208A) en op een verloren geraakte eyckiaanse Kruisdraging, waarvan ons kopieën bekend zijn (Budapest, Museum voor Schone Kunsten; New-York, Metropolitan Museum; Gaasbeek, kasteel; Turijn, Milanees-Turijnsgebedenboek (verbrand); Aken, Suermondt Museum; Burlington, Fine Arts Club tento. 1906). Dhanens (noot 35) wil het origineel lokaliseren te Gent, daar het landschap verwantschappen vertoont met het Gentse. Merken we op dat op een getekende kopie in de Albertina te Wenen, Christus de kruisbalk naar voor draagt wat verwijst naar een Gentse iconografie (noot 156, 205). We wijzen er hier echter op dat de voorstelling vooral in Nederland een grote navolging kende (213F).

1478-1479. Tussen de weduwe van Lieven Stanzins en de deken van het mandistengilde wordt een overeenkomst afgesloten, dat nl. jaarlijks een brooduitdeling zou gedaan worden ten behoeve van de arme gildeleden en een mis zou opgedragen worden in hun kapel “in de crocht tsente Jans in de zuutzijde onder de capelle van Joos Vyt”. Deze kapel die eigendom was van de familie Borluut werd gerechtelijk bijna volledig overgedragen aan het gild. Dit blijkt uit de fundatieakte van Clemence Jaquemins in de kapel van “Sente Agneete onder de capelle van Joos Vyt” (noot 52).

1480 (omstreeks) Het Instituto de Valencia de Don Juan te Madrid bewaart een miniatuur van de hand van een epigoon van de Meester van Maria van Bourgondië, dat een vrije replek is naar het middenpaneel met de aanbedding van het Lam (214). Dat het Lam Gods in die periode een grote indruk maakte op de Gentse schilders zien we duidelijk op de gesloten deuren van een triptiek, waarvan het middendeel verdwenen is, en van de Gräbenitz-triptiek, beiden bewaard in het Gents Museum voor Schone Kunsten en destijds door De Bruyne (noot 156) aan de Meester van de Familie van de H. Anna toegeschreven, die wij eerder beschouwen als een groot atelier werkzaam tussen 1475 en 1515. Deze buitenluiken zijn geïnspireerd op het gesloten retabel.

1484-1485. In de oudst bewaarde rekeningen van de Oude Cotidiane van de St.-Baafskathedraal wordt vermeld dat de priesters Heinric Reynhout (4) en Gillis Hazart (3) de mis opdroegen in de Vytkapel. De laatste, die tenor was, was blijkbaar een geëerd kunstenaar vermits hij betaald werd van twee “messen in discant te scriven”. De koster Bavo van den Broucke, alias de Palude, was wellicht studerend clericus, in de in 1429 begiftigde school van Johannes van Impe, en had zijn naam laten latiniseren. De rekeningen zelf lopen tot 1797. (noot 203)

1485 (omstreeks). De tronende Madonna met kind en de zingende en musicerende engelen (Cherbourg, Museum vr. Schone Kunsten) van de Meester van de Ursulalegende herinneren aan het Gentse retabel (215).

1487. Na zijn reis in de Nederlanden zien we in het werk van de Duitse kunstenaar Edhard Reeuwich een duidelijke invloed van het Lam Gods. Een duidelijk voorbeeld daarvan is Reeuwich's gravure “Boccaccio de geschiedenis van Adam en Eva schrijvende”, waarbij de Levensbron van het Lam Gods gekombineerd is met het bovenste deel van de fontein van Jan's Madonna bij de fontein (Antwerpen, Museum voor Schone Kunsten); terwijl het eerste mensenpaar duidelijke reminiscenties vertoont met deze op het Gentse retabel. Dergelijke 6-hoekige fonteinbekkens treffen we herhaaldelijk aan in Duitse werken uit die periode, o.a. in een miniatuur “De Zondeval” van “La cité de Dieu de Saint-Augustin” (ca. 1480) en een miniatuur voorstellende “De schepping van Eva” uit hetzelfde handschrift (215A). Verder bemerken we deze fontein in “St.-Anna-te-Drieën met H. Vrouwen” (Dortmund, verz. Cremer) van de Meester van 1473 (noot 207A).

1495, maart 26 (of 27). De Duitse humanist Hieronymus Münzer vermeldt in zijn reisnota's, dat “sepultus est factor magister tabellae (=Lam Gods) ante altare... perfecit,... postquam autem magister pictor opus perfecit”, die er 600 kronen supplementair bijkreeg, daar het oorspronkelijk bedrag overeengekomen met Hubert verviel. De laatste vermelding is duidelijk ontleend aan het quatrijn. Münzer meent dat het Lam Gods de uitbeelding is van een allegorie op de 8 zaligheden, wat direkt verwijst naar het tableau-vivant van 1458 (cfr.). Het oorspronkelijke dagboek is verloren geraakt, doch het is bekend door de kopie van Hartmann Schedel, bewaard in de Staatsbibliotheek te München (216).

15de eeuw, 2de helft. Een Madonna met kind en musicerende- en zingende engelen, verkocht door de hertog della Verdura van Palermo bij Böhler te München in 1908 en thans bewaard in een Zwitserse collectie, geschilderd door een van Eyckepigoon, is duidelijk geïnspireerd op de engelenpanelen van het Lam Gods (217).

Uit de tweede helft van de 15de eeuw stamt eveneens de New-Yorkse Oordeeldiptiek (Kruisiging, Laatste Oordeel), die men toeschreef aan Hubert (noot 135) of Jan van Eyck (noot 136) of een navolger zoals Albert van Ouwater (noot 137), Lieven van der Clyte (noot 134) of de meester G of H van het Turijns-Milaneesgebedenboek. De tekst treffen we aan op het Lam Gods' Bron des Levens. De Sibilla Eritrea van de Kruisiging herinnert aan deze op het Gentse retabel. Haar houding is echter ontleend aan Van der Goes' verloren geraakte Kerstnacht (kopie : National Galery te Londen) (noot 90).

De voorstelling van de Kruisiging van de New-Yorkse diptiek kende ook in Nederland een navolging, o.m. in het gebedenboek van Jan van Amerongen (\pm 1470), die gehuwd was met Mechelt Hendricksd van Gent te Utrecht. Het Kruisigingsminiatuur is van de hand van de Meester van Evert van Soudenbach en werd gekopieerd door de Meester van de Buukerk (Hillebrant van Rewijck ?) (Providence, Museum Rhode Island School of Design) (noot 208A).

De hand van "De zegenende Christus omgeven door engelen" (New-York, verzameling Arthur L. Erlanger) gaat terug op die van de God-de-Almachtige figuur van het veelluik. L. Van Puyvelde (217A) schrijft dit minder bekend werk toe aan Hubert. Een gelijkaardige voorstelling "Zegenende Christus voor een gouden achtergrond" wordt bewaard in de Staatliche Museen te Berlijn. Eertijds schreef men dit Duits paneel toe aan Hubert of Jan (cfr. 134). Maeterlinck (217B) kent dit werk toe aan Lieven van der Clyte (cfr. o.c.). Friedländer (noot 134) plaatst het op het actief van de Meester van 1499 en meent dat het een fragment is van een groter paneel voorstellende "De kroning van de H. Maagd", doch de overdreven detaillering – een kenmerk voor de Meester van 1499 – vinden we niet terug. Beide voorstellingen gaan terug op een muntstuk, dat de paus Innocent VII in 1492 liet slaan om Christelijke slaven vrij te kopen bij de broer van de sultan. De voorstelling van het muntstuk gaat terug op het zgn. portret van Christus. Beide werken zijn door hun opstelling duidelijk geïnspireerd op het muntstuk en zijn dus na 1492 tot stand gekomen.

De achterzijde van het zijluik met de "H. Catharina" (eertijds : Parijs, Chalandon collectie) van Albrecht Bouts (ca. 1460-1548) stelt St.-Jan-de-Evangelist voor. Deze figuur samen met St.-Jan-Baptist treffen we aan op het basiswerk van de Meester van de Münchener gevangenneming. Deze grisailles van beide Leuvense meesters gaan terug op de buitenluiken van het Lam Gods (217C).

De kompositie van "De aanbidding van het Lam" van de Meester van de Verheerlijking van Maria (Keulen, Wallraf-Richartz Museum) is duidelijk geïnspireerd op het aanbiddingspaneel van het Gentse retabel (207A).

Rudy VAN ELSLANDE
('t vervolgt)

VRAAG EN ANTWOORD

Vraag van de Heer **G. Verduyn** in Izegem :

“Kanunnik Désiré-Ignace Verduyn (°Izegem 23-2-1792 – †Gent 16-5-1869) was Wezeliaan, lid van het Nationaal Congres en stierf als pastoor-deken van de St-Niklaaskerk te Gent.

In 1869 werd te Gent een “Biographie de M. le Chanoine D.I. Verduyn, curé-doyen de St-Nicolas à Gand” gepubliceerd van de hand van J.J. De Smet. Wie biedt mij dit werkje te koop aan ? Ook alle informatie over deze figuur is welkom.”

Vraag van de Heer **J. Tavernier** van St-Amandsberg :

“In het artikel “Militair Hospitaal” (Gh.T. 1986 – Nr. 2 – p. 90) komt de naam voor van Ser Andries Tavernier. Het zou mij uitermate interesseren moest iemand van uw lezers mij iets meer kunnen vertellen over deze heer. Was hij een Gentenaar ? Beroep, waar woonde hij en nog meer indien beschikbaar. Bestaat er literatuur over deze persoon ?”

Antwoord op de vraag van de Heer **H. Collumbien** (Gh.T. – 1986 – Nr. 2 – p. 112).

De Heer **L. Vanmelle** van Destelbergen stuurde ons een fotocopie van enkele bladzijden van het boek van Peter Lahnstein, getiteld “Karel V. Heerser over de Oude en Nieuwe Wereld.” Daarin kunnen wij lezen op p.34 : *De dag van de doop, de zevende maart*”.

Hij voegt er aan toe dat achteraan in het boek (dat beschikbaar is in de bibliotheek in de Meersstraat in St-Amandsberg) een grote lijst van bronnen is opgegeven.”

Van de Heer **M. Van Wesemael** ontvingen wij het volgende schrijven :

Ik denk dat we niet moeten twijfelen. Als V. Fris (Historische Persoonsnamen der Straten van Gent, blz. 72) de datum van 7 maart vooropstelt, zal hij geldige bronnen geraadpleegd hebben. Ook G. de Boom (Charles-Quint prince des Pays-Bas) schrijft in dezelfde zin : “Le 7 mars 1500 fut célébré le baptême du prince”. Ze haalt een kroniekschrijver aan die ze niet noemt : “Jamais ne fut veu en Gand sy somptueux luminaire pour quelque prince qui nasquit ou entrast en la ville.”

De Gentsche Almanak voor den jaere 1823 Uyt de Drukkery van J. Begyn op d’Appel-brugge informeert ons in dezer wijze : “Van de Gheboorte en Doop van Carolus V, getrokken uyt een oud handschrift” (dat verder in de tekst de Annalen van Meyerus blijken te zijn). Ik lees : “... ende wiert op den sevensten mert naer den Doop gedraeghen in den schoot van Margareta van Yorck achtergelaeten weduwe van Carolus Audeax, hebbende aen haer rechte syde Margareta van Oostenruck weduwe van Carolus prince van Spagnien; aen de slinke syde gingh Carolus de Crouwy prince van

Chimay (...) Den Bisschop van Doornick heeft hem ghedoopt en den prince van Chimay heeft hem den naem ghegeven van Carolus naer syn oud grootvader Carolus Audax.”

Het verwondert mij dat ge de stadsrekeningen niet ter sprake brengt. Die moeten een post bevatten omtrent de uitgaven gedaan voor de bouw van de fameuze galerij die de kerk verbond met het Prinsenhof.

Vraag van de Heer **T. De Smet** van Gent.

Hij vraagt dat een van onze bekwame leden eens een artikel zou schrijven over de Dampoort en omgeving. Bij de jeugdige lezers die spreken van “Gent-Oost” zou dit interesse opwekken, bij de ouderen die nog spreken van de “San-Maneuver” (Champ de Manoeuvres) zouden heel wat herinneringen opnieuw levendig gemaakt worden, zegt hij.

Het zou moeten geïllustreerd worden met oude foto's (hij zelf heeft er nog enkele). Hij denkt o.m. aan : de oude Antwerpse statie met het vreselijk ongeluk dat er gebeurde, de oude Eeklostatie, de Dampoort met en zonder viaduct, het schone “Hôtel Leopold II” met de beeltenis in de gevel, het gekende “gazettenhuizeke in hout”, het Antwerpenplein van toen met zijn bomen, enz.

Zeker een interessant voorstel. Wie neemt de handschoen op ?

BIBLIOGRAFIE

Onlangs publiceerde het “Centrum voor Hedendaagse Sociale Geschiedenis” van de Vrije Universiteit Brussel een uitgebreide studie, onder boekvorm, over “**De Gentse Metaalbewerkeren in de 19e eeuw**”.

De supervisie van deze publicatie lag bij de Directeur van dit Centrum, Professor E. Scholliers.

Hoogleraar aan de R.U.G. Louis Varlez publiceerde in 1901 een studie getiteld “Les salaires dans l'industrie gantoise. Industrie cotonnière”. Een vervolg verscheen in 1904 over “Industrie de la filature de lin”. Varlez voerde deze studies uit in opdracht van het Ministerie van Arbeid. Een tijdje geleden werd bij de kleinzoon van de in 1930 overleden Varlez ongekend archiefmateriaal ontdekt. Daaronder een uitgebreid dossier over de Gentse metaalbewerkeren. Het is duidelijk dat het ooit de bedoeling is geweest een studie over dit onderwerp te publiceren, maar voor een onbekende reden is daar niets van gekomen.

Van dit materiaal werd door het “Centrum voor Hedendaagse Sociale

Geschiedenis" dankbaar gebruik gemaakt om deze studie uit te diepen, aan te vullen en af te werken.

Het is een boek geworden dat de Gentenaar die geïnteresseerd is in de sociale geschiedenis van zijn stad zeker niet onberoerd kan laten. Wij durven het dan ook aanbevelen.

De prijs van 400 fr. kan moeilijk een bezwaar vormen voor een boek van bijna 300 bladzijden.

Te bestellen bij : "Centrum voor Hedendaagse Sociale Geschiedenis" – Kamer 5 B 421, Pleinlaan 2, 1050 Brussel. Tel. (02) 641.26.70.

H.C.

LEZERS SCHRIJVEN ONS

Mevrouw **Germaine Van huffel** die, zoals zij het zelf zegt, een oude Gentse is van vóór de Eerste Wereldoorlog, schreef ons een lange brief naar aanleiding van de uitleg over "Het Rolleke" in Gh. T. – 1986 – Nr. 2 – pp. 119-121. Wij publiceren graag enkele passages uit deze brief omdat wij denken dat dit vele van onze lezers kan interesseren.

Zij herinnert er aan dat de te vinden gelegde kinderen vaak een naam kregen die verband hield met de vindplaats en dat ze zeer vroeg uitbestede werden. Zelf heeft ze in haar prille jeugd nog een oude, sombere, in zichzelf gekeerde man gekend die weinig sprak en nooit lachte. Hij was als kind te vinden gelegd in de "rue de l'Echarpe" in Antwerpen en had bijgevolg de familienaam Echarpe meegekregen. Nauwelijks 4 jaar oud werd hij uitbestede bij boeren waar hij werkte als koewachter. Hij moest er hard werken van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, sliep in de stal waar niemand zich over hem ontfermde en hij kreeg weinig eten en veel schoppen. Over het gebouw waar de Rol zich bevond haalt zij volgende herinneringen op : Nadat de nonnen in de vorige eeuw het Rolleke verlaten hadden, werden de zolders per gedeelten verhuurd aan begaafde, maar arme artiesten, o.a. Evarist De Buck, Cecile Cauterman. Het gelijkvloers werd verdeeld in woningen die goedkoop verhuurd werden aan grote gezinnen met een kleine porte-monnaie, ofwel aan eenvoudige ambtenaren zoals de brigadier die naast mijn grootouders woonde. Er was natuurlijk geen leidingwater, doch een grote pomp boven een diepe steenput bij de bleek van de verdwenen nonnekens laafde gratis iedereen.

Mijn oom Albert Van huffel (januari 1877-maart 1935), de architect van de

Basiliek van Koekelberg sleet er een groot deel van zijn kinderjaren en stond gratis model als mooi blond jongetje bij de arme artiesten op de zolder, dit was zijn eerste contact met de kunst.

De Stad Gent eiste terug het Rolleke op en maakte er een nachtelijke verblijfplaats van voor de zatlappen die het de andere burgers moeilijk maakten. Als er van een werkzoekende gezegd werd : "Hij heeft in 't Rolleke gezeten" mocht hij gerust een kruisje maken over werkaanbiedingen. Vóór de eerste wereldoorlog werd het Rolleke een primitieve school voor abnormale meisjes die de overbevolkte klassen (40 ll.) van het lager onderwijs in de war stuurden.

Tijdens de eerste wereldoorlog werd door de dermatoloog Dr. Dupéroux een verzorgingscentrum ingericht voor kinders met de besmettelijke hoofdhuidziekte "teigne", in de volksmond "reujonk" genoemd, dat toen onder de armsten der armen erg verspreid was daar zij door luizen overwoekerd werden. Een eenvoudig middagmaal en een kom melk kwam ook tegemoet aan hun chronische grote honger.

Na de eerste W.O. verbeterde de economische, financiële en hygiënische toestand van de arbeidersbevolking dermate dat gelukkiglijk die armoeschool overbodig werd.

AANWINSTEN DOCUMENTATIECENTRUM – 1986 (Selectie Gentse onderwerpen)

OVERZICHT DER RUBRIEKEN

A Algemeenheden

G Gent

H Geschiedenis

Z Verhandelingen

A

Catalogus - Tentoonstelling

- De inname van Gent in 1678 en de gevolgen ervan. A 3 D 4

Catalogus - Tentoonstelling

- Een toren voor boeken. A 3 D 3

G

Anoniem.

- Koninklijke Kring God en Vaderland G 25 N 1

- Werk en plezier rond het Gentse Zuidkwartier. G 3 B 17

- Catalogus - Tentoonstelling
- Gentse Floraliën. G 21 C 6
 - Keizer Karel en zijn tijd. G 21 I 27a
- De Meester (Eric)
- Postgeschiedenis en postmerken van Oostakker-Sint-Amandsberg. G 31 B 3
- Martin (Dirk)
- De Rijksuniversiteit Gent tijdens de bezetting. 1940-44. G 8 G 21
- Sint-Barbaracollege Gent
- Repertorium van de oud-leerlingen. G 9 G 6-4
- Vanneste (Dominique)
- Gent, een geografische gids. G 3 F 2
- H
- De Schrijver (Eddy)
- Inventaris van het archief, Sint Vincentius-a-Paulogenootschap te Gent. H 30 W B 5
- De Wilde (Maurice)
- De Kollaboratie. Deel I. H 12/20
- Joos (Pierre)
- Genealogie v. d. familie Joos (De eik - jg. 9 Nr. IV) H 28 B 11
- Vervaeke (Greta)
- Inventaris archief van de antisocialistische Werkliedenbond arr. Gent en Algemeen Christelijk Werkersverbond arr. Gent. H 30 W B 4
- Z
- Clement (Carine)
- Van Gent-Zuid naar Gent-Sint-Pieters. Z 4/1

De bibliothecaresse
Mevr. VAN GELUWE-EGGERMONT A.